

ZEN I VEŠTINA GAĐANJA IZ LUKA

Eugen Herigel

Zen
i veština
gađanja
iz luka

Beograd
2009

Naslov originala:
Zen in der Kunst des Bogenschiessens

© Copyright na prevod za Srbiju:

IP BABUN

Sva prava objavljivanja za Srbiju zadržava izdavač.

Izdavač: IP BABUN

Prevod:

Milan Tabaković

Redaktura:

Dragan Paripović

Dizajn i prelom: BABUN

Štampa: Lukaštampa, Beograd

Tiraž: 600

Beograd 2009

ISBN 978-86-83737-05-5

UVOD

Kada govorimo o gađanju iz luka i drugim veštinama koje se upražnjavaju u Japanu, a verovatno i u drugim dalekoistočnim zemljama, nabitnije je istaći da one ne služe samo praktičnim ciljevima, i da ne predviđaju čisto estetsko uživanje, već podrazumevaju razvoj svesti, koji valja dovesti u vezu sa krajnjom stvarnošću. Prema tome, gađanje iz luka ne uvežbava se samo zato da bi se pogodila meta, a mačem se ne zamahuje kako bi se neprijatelj oborio; plesač ne pleše samo zato da bi izvodio ritmičke telesne pokrete, nego pre svega da bi harmonično izjednačio svest sa nesvesnim.

Da bi neko uistinu postao majstor gađanja iz luka nije dovoljno tehničko znanje. Tehnika mora biti prevaziđena tako da umešnost preraste u neku vrstu „nemoguće veštine“ koja izranja iz nesvesnog.

U slučaju gađanja iz luka to znači da strelac i meta više nisu dve suprotstavljene stvari, već jedna jedina stvarnost. Strelac iz luka nije više svestan samoga sebe, činjenice da mu predstoji zadatak da pogodi krug ispred sebe. To stanje nesvesnosti postiže se, međutim, samo ako je on potpuno oslobođen i odvojen od svoga Ja, ako je on jedno sa savršenstvom svoje tehničke spretnosti. No, to je nešto sasvim različito od svega što bi se moglo postići pukim uvežbavanjem veštine gađanja iz luka. To drugo, što pripada jednom sasvim drugom poretku, naziva se *satori*. To jeste intuicija, ali intuicija koja se potpuno razlikuje od onoga što se obično podrazumeva pod intuicijom. Zato je ja nazivam „*prađna*“ - intuicija. Prađna se može označiti kao „transcendentalna mudrost“, ali ni to ne može dovoljno približiti sve nijanse značenja sadržane u ovom izrazu, jer *prađna* je intuicija koja ujedno obuhvata totalnost i individualnost svih stvari. To je intuicija koja bez bilo kakve meditacije spoznaje da je nula beskrajna (-) i da je beskrajnost nula (-); i na to se ne misli simbolično ili matematički, već je to neposredno opažljivo iskustvo.

Prema tome, govoreći psihološki, *satori* je nekakva onostranost granica vlastitog Ja. Logički posmatrano to je uvid u jedinstvo afirmacije i negacije, sa tačke metafizike to je intuitivno poimanje da je biće bivanje i da je bivanje biće.

Karakteristična razlika između zena i svih drugih religioznih, filozofskih i mističkih učenja jeste činjenica da on nikad ne iščezava

iz našeg svakodnevnog života, a ipak, pored sve svoje praktične primenljivosti i konkretnosti, u sebi sadrži nešto što ga izdvaja iz igre svetovne nečistote i žurbe.

Ovde dodirujemo odnos između zena i gađanja iz luka ili drugih veština poput mačevanja, aranžiranja cveća, ceremonije čaja, plesa ili lepe umetnosti.

Zen je „dnevna svest“, kako to formuliše Baso Matsu (umro 788). Ova „dnevna svest“ nije ništa drugo do „spavanje kada si umoran, jedenje kada si gladan“. Čim počnemo da reflektujemo, razmišljamo i oblikujemo pojmove, gubi se izvorno nesvesno i iskrsava neka misao. Mi više ne jedemo kada jedemo, ne spavamo, kada spavamo. Luk je odapet, ali strela više ne leti pravo prema meti, a i meta se više ne nalazi tamo gde je trebalo da stoji.

Čovek jeste misaono biće, ali njegova najveća dela se ostvaruju kada on ne računa i ne misli. Posle dugih godina vežbanja u veštini zaboravljanja samoga sebe mora se ponovo postići „detinjastost“. Ako to postigne, tada čovek misli, a ipak ne misli. On misli kao kiša koja pada sa neba; on misli kao talasi, koji se valjaju po moru; on misli kao zvezde, koje osvetljavaju noćno nebo, kao zeleno lišće koje leluja na blagom proletnjem povetarcu. On je u stvari sam kiša, more, zvezde, zelenilo. Kada čovek postigne taj stupanj „duhovnog“ razvoja, tada se može reći da je on postao zen majstor, učitelj života. Njemu kao slikaru nisu potrebni platno, kičica i boje.

Njemu kao strelcu iz luka nisu potrebni luk, strela i meta, niti neka druga oprema. Dovoljni su mu sopstveni udovi, telo, glava. Njegov život u zenu izražava se kroz sva ova „oruđa“, važna kao njegovi pojavni oblici. Njegove ruke i noge jesu kičice, i čitav svemir jeste platno na kome se sedamdeset, osamdeset, devedeset godina slika njegov život. Ova slika naziva se „istorija“.

Hojen Gosozan (preminuo 1104) kaže: „Ovde je čovek koji je prazninu prostora pretvorio u list hartije, talase mora u mastioniocu i planinu Sumera u kičicu kojom piše pet slogova: *so-ši-sai-rai-i*. (Ovih pet kineskih slogova doslovno prevedeni znače: „Prvog patrijarha razlog (osnova) da dođe sa Zapada“. Ova tema često predstavlja sadržaj jednog *mondo*-a. To je isto kao kada bi se pitalo o suštini zena. Ako se to shvati, zen je samo to telo). Njemu dajem svoj *zagu* (*zagu* je jedan od predmeta koji nosi zen kaluđer. On se pred njim širi kada se klanja pred Budom ili učiteljem) i duboko se klanjam pred njim“. Mogli bismo postaviti pitanje šta znači taj fantastični način pisanja. Zašto je čovek, koji može nešto tako, dostojan najvećeg poštovanja? Možda bi zen-majstor odgovorio: „Ja jedem kada sam gladan, spavam kada sam umoran.“ Čitaocu će, međutim, izgledati da na pitanje o strelcu iz luka još uvek nije odgovoreno.

U ovoj divnoj knjizi koja se nalazi pred nama, profesor Herigel, jedan nemački filozof koji je došao u Japan, i koji je veštinu gađanja iz luka vežbao radi razumevanja zena, kao posvećenik nudi

izveštaj o vlastitom iskustvu. Njegov način izražavanja približiće zapadnom čitaocu onaj čudni i prividno tajanstven način sticanja iskustva svojstven istočnjacima.

D.T. Suzuki

Ipsvič, Masačusets, maja 1953.

kju

do

Reč *kjudo* se piše sa dva *kandži* slova za „jumi“ (luk) i „miči“ (put), ali se izgovara „kjudo“ kada su ta dva slova napisana zajedno (ovo predstavlja jednu od osobnosti japanskog jezika) i, stoga, doslovno znači „put luka“.

Činjenica da se zen - ma šta se pod tim podrazumevalo - može dovesti u vezu sa gađanjem iz luka, na prvi pogled izgleda kao nepodnošljiva degradacija. Čak i kada bismo se širokogrudno složili s tim da je gađanje iz luka izvanredna „veština“, teško da bismo se usudili da u ovoj „veštini“ potražimo ma šta drugo osim izrazito sportskog umeća. Upućeni smo, stoga, na to da se поближе upoznemo sa zapanjujućim podvizima japanskih strelaca-umetnika, koji uživaju to preimućstvo da se mogu pozvati na jednu dostojnu, drevnu i nikada konačno prekinutu tradiciju upotrebe luka i strele. Jer, tek pre nekoliko naraštaja na Dalekom istoku su savremena oružja, koja su u ozbiljnijim slučajevima nesumnjivo neophodna, potisnula stara borbena sredstva; ali

time se rukovanje njima ni u kom slučaju nije prekinulo, već se prenosilo dalje, nastavljaajući da se neguje u sve širim krugovima. Da li je možda to razlog zbog kojeg ne očekujemo da postoji nešto posebno u načinu na koji se danas ljudi u Japanu bave gađanjem iz luka kao nacionalnim sportom? Ništa ne može biti pogrešnije nego to uverenje. Pod gađanjem iz luka u tradicionalnom smislu, koje je cenjeno kao veština i poštuje se kao nacionalno nasleđe, Japanac ne podrazumeva neki sport nego, ma koliko to isprva neobično zvučalo, religiozni ritual. Tako on pod „umetnošću“ gađanja iz luka ne podrazumeva sportsko umeće, kojim se, manje-više, može ovladati uglavnom kroz telesne vežbe, već umešnost koja izvire upravo iz duhovnih vežbi, a koje streme jednom jedinom duhovnom pogotku: iz čega sledi da dobar strelac u osnovi cilja prema sebi i pri tom uspeva da pogodi samog sebe.

Nema sumnje da ovo zvuči veoma zagonetno. Kako to da gađanje iz luka, koje se nekada uvežbavalo radi borbe na život i smrt, nije preraslo u neki opipljivi sport i ostalo sačuvano u njemu, nego je postalo neka vrsta duhovne vežbe? Čemu onda luk, strela i meta? Zar to onda nije poricanje muževne stare veštine gađanja iz luka, njenog nadasve jasnog i poštenog smisla, umesto koga je stavljeno nešto nedokučivo, ako ne upravo nestvarno?

Valja, međutim, uzeti u obzir to da se specifični duh ove veštine, otkako se ona više ne mora potvrđivati u krvavim borbama, u ovom

slučaju ispoljava još direktnije i ubedljivije - radi se, dakle, o duhu koji nije tek nedavno unet u rukovanje lukom i strelom, već je oduvek bio s njim povezan. Prema tome, stvar uopšte ne stoji tako da se nasleđena tehnika gađanja iz luka, otkako ona više ne igra nikakvu ulogu kao oružje, pretvorila u nekakvu vedru dokolicu, i time postala bezazlena. „Veliko učenje“ gađanja iz luka govori upravo drugačije. Ono govori da je gađanje iz luka, kao i ranije, stvar kod koje se radi o životu i smrti, u onoj meri u kojoj ono predstavlja borbu strelca sa samim sobom; a taj način borbe nije bleđa zamena, već osnov svake borbe okrenute spolja - prema protivniku od krvi i mesa. Tek u toj borbi strelca sa samim sobom ispoljava se, dakle, tajna suština ove veštine, koja se nije izgubila odricanjem od one svrshodne primene koja se traži u viteškoj borbi.

Stoga onaj ko se danas preda ovoj veštini, iz njenog istorijskog razvoja izvlači nesumnjivu dobit ne podležući iskušenju da praktičnim postavljanjem ciljeva pomuti, ako ne i sasvim onemogućiti razumevanje „Velikog učenja“. Jer pristup je dozvoljen (i u tome se slažu svi majstori gađanja iz luka kroz istoriju) samo onima koji su „čistoga srca“ i koji nemaju u vidu skrivene namere.

Ako se, polazeći sa te tačke, zapitamo kako to japanski majstori gađanja vide i prikazuju tu borbu strelca sa samim sobom, njihov odgovor zacemento će dobiti veoma zagonetan prizvuk. Naime, borba se za njih sastoji u tome da strelac nišani na samoga sebe - a opet

ne na samoga sebe - da pri tom pogađa možda samoga sebe - a opet ne samoga sebe, i tako ujedno postaje i onaj koji nišani i meta, i onaj koji pogađa i pogodak. Ili, da se poslužim nekim izrazima koji su majstorima gađanja prirasli za srce: potrebno je da strelac, uprkos čitavoj svojoj delatnosti, postane nepokretno središte. Tada dolazi najviše i poslednje čudo - umetnost postaje „neumetnička“, gađanje postaje negađanje, veština bez luka i strele; učitelj ponovo postaje učenik, majstor početnik, kraj početak, a početak savršenstvo.

Čoveku iz istočne Azije te tajnovite formule su jasne i bliske. Sa druge strane, bez imalo sumnje one su za nas potpuno zbunjujuće. Zato nam ne preostaje ništa drugo nego da krenemo u jedno opširnije razmatranje.

Odnedavno čak ni za nas Evropljane nije više nikakva tajna da japanske umetnosti (veštine) svojom unutrašnjom formom upućuju na zajednički koren - na budizam. To se odnosi na veštinu gađanja iz luka kao i na slikanje tušem, na pozorišnu umetnost ne manje od ceremonije čaja, na umetnost ikebane kao i na majstorstvo mačevanja. Na prvom mestu to znači da sve one pretpostavljaju jedan duhovni stav koji već prema svojoj specifičnosti svesno neguju, stav koji je u svojoj najjačoj formi svojstven budizmu i koji određuje bit sveštenog čoveka. Naravno tu se ne misli naprosto na budizam, koji je zbog svojih spisa jedino i poznat u Evropi, i

koji neki ljudi misle da poznaju, već na „*dijana*“ - budizam koji se u Japanu označava kao „zen“, i koji u prvom redu nije spekulativnog karaktera, već se odnosi na neposredno iskustvo onoga što kao bestemeljni temelj bivstvujućeg nije postalo kao plod razuma, već se čak ni posle niza jasnih i neodoljivih iskustava ne može dokučiti niti odgnetnuti: o tome znamo tako što ne znamo. Zbog tih odlučujućih iskustava zen-budizam kroči putevima koji kroz metodski uvežbano samoudublivanje vode ka tome da se u najdubljem dnu duše osvesti nešto što nema temelja niti se može imenovati. Štaviše: potrebno je da se sa njim bude jedno. A to se, kada govorimo o gađanju iz luka, može izraziti i ovako: duhovne vežbe, kojima jedino možemo zahvaliti za to što tehnika gađanja iz luka postaje umetnost i usavršava se kao neumetnička umetnost, jesu mističke vežbe, a gađanje iz luka tako, ni u kom slučaju ne može imati taj smisao da se lukom i strelom radi nešto spolja, već se radi o unutrašnjoj delatnosti. Luk i strela su takoreći samo izgovor za nešto što se i bez njih moglo dogoditi, samo put ka nekome cilju, ne sam cilj nego pomoć za poslednji i odsudni skok.

S obzirom na takvo stanje stvari, sada bi bilo veoma uputno da se radi dubljeg razumevanja osvrnemo na izlaganja zen-budista. U tome zaista ne oskudevamo. Tako je recimo D.T. Suzuki u svojim „*Esejima o zen budizmu*“ dokazao kako su japanska kultura i zen najuže povezani, te da shodno tome japanske umetnosti, duhovno

držanje samuraja, japanski stil života, moralna, estetska, pa čak do izvesnog stupnja i intelektualna životna forma Japanaca svoju specifičnost duguju temelju zena, da je onaj koji se sa tim temeljom nije srodio, ne može u dovoljnoj meri razumeti.

Neobično značajni spisi Suzukija - nedavno dostupni i na nemačkom jeziku, kao i nalazi drugih japanskih istraživača izazvali su opravdanu pažnju. Spremno se priznaje da je *dijana*-budizam rođen u Indiji, da je nakon presudnih promena u Kini on razvijen do potpune zrelosti, te da ga je najposle prihvatio Japan, gde se on do dana-današnjeg neguje u živoj tradiciji. Još se dodaje da zen oslobađa do sada neslućene načine ljudske egzistencije, i da je sticanje uvida u njih od neprocenjive vrednosti.

Međutim, uprkos svim naporima propovednika zena, mi Evropljani ostali smo uskraćeni za uvid u suštinu zena. Kao da se i sami protivimo dubljem prodiranju, svaki pokušaj da se uživimo i dokučimo prirodu zena već nakon nekoliko koraka nailazi na nesavladive prepreke. Uvijen u tminu kroz koju se ne može pordreti, zen mora izgledati kao najčudnija zagonetka koju je zadao istočno-azijski duhovni život: nerešiva, a ipak neodoljivo privlačna.

Razlog za tu nepristupačnost, koju bolno osećamo, u izvesnom smislu valja tražiti u stilu izlaganja koji je do sada krasio zen. Niko razuman od sledbenika zena neće zahtevati da pokuša opisati ona iskustva koja su ga oslobodila i preobrazila, onu nezamislivu

i neizrecivu „istinu“, od koje živi. Zen je u tom pogledu sličan čistoj mistici stapanja. Ko ne učestvuje u mističkim iskustvima ostaje, ma šta radio, van njih. Taj zakon, koga se pridržava svaki pravi misticizam, ne dopušta nikakav izuzetak. Tome ne protivureči činjenica da postoji obilje zen-tekstova koji se smatraju svetim. Oni međutim imaju tu osobinu da svoj životodarni smisao otkrivaju samo onome ko je postao dostojan pomenutih iskustava, pa iz ovih tekstova može iščitati potvrdu za ono što je nezavisno od njih već postigao. Za neupućenog, međutim, ti tekstovi ne samo da ostaju nemi (ta kako bi on mogao biti u stanju da čita takoreći između redova?), već ga i neizbežno odvede u neku vrstu duhovnog ludila, čak i kada im se približi s bojažljivim oprezom i nesebičnom predanošću. Tako zen, kao i svaki drugi misticizam, može razumeti samo onaj ko je i sam mistik i koji zato ne pada u iskušenje da na drugi način iznuđuje nešto što mu je ostalo uskraćeno mističnim iskustvom.

No, taj koji se preobrazio kroz zen i koji se pročistio kroz „vatru istine“, vodi suviše ubedljiv život da bi se to moglo prevideti. Stoga nije drsko ako onaj koji, iz duhovne srodnosti pune slutnje što ga tajanstveno goni, stremi bezimenoj moći koja čini tako velike stvari (jer samo puki radoznalac nema nikakvog prava na postavljanje zahteva) očekuje od sledbenika zena da barem opiše put koji vodi cilju. Ali, nijedan mističar, pa tako ni sledbenik zena, nije

još sa prvim korakom taj koji, kroz usavršavanje, postaje. Koliko mnogo stvari on mora savladati i ostaviti za sobom da bi konačno našao istinu! Koliko često ga usput muči neutešno osećanje da teži nemogućem. Pa ipak ta nemogućnost jednoga dana postaje mogućnost, čak sama po sebi razumljiva. Ne pruža li to prostor za nadu da brižljiv opis tog dugog i teškog puta dozvoljava jedno: da se bar upitamo imamo li odvažnosti da njime krenemo?

No, takvi opisi puta i njegovih stanica u spisima zena skoro potpuno nedostaju. Razlog za to je taj što se, sa jedne strane, upravo sledbenik zena najodlučnije kloni toga da pruži neko uputstvo za blaženi život. Ta on iz sopstvenog iskustva zna da tim putem ne može krenuti niko, a još manje ga može dovršiti, bez savesnog vođstva nekog učitelja. Ali, sa druge strane, ne manje presudna je za njega činjenica da se njegovi doživljaji, postignuća i promene, sve dotle dok su još „njegovi“, stalno moraju ponovo postizati i menjati, sve dok se ono „njegovo“ ne uništi. Jer samo tako se stiče osnova za iskustva koja ga, kao „sveobuhvatna istina“, bude za život koji više nije njegov svakodnevni lični život. On živi tako što više nije taj koji živi.

Polazeći odatle postaje razumljivo zašto sledbenik zena izbegava da govori ma šta o sebi, o svom razvoju. Ne zato što on to smatra neskromnim brbljanjem, već zato što on to smatra izdajom zena. Već i samo razmatranje odluke da nešto kaže o zenu za

njega predstavlja ozbiljan ispit. Opominje ga sećanje na jednog od najvećih majstora, koji je na pitanje šta je u stvari zen, nepomično ćutao kao da uopšte nije čuo pitanje. I zar bi tu sledbenik zena trebalo da padne u iskušenje da polaže račun o sebi, o tome šta je sve odbacio, što mu više nije potrebno.

S obzirom na takvo stanje stvari, ukoliko želim ostati dosledan ne bi bilo ispravno da se i dalje služim neočekivanim formulama i tražim izlaz u rečima koje u najmanju ruku deluju kao preterivanje. Ipak, ne bežim od namere da osvetlim način na koji se suština zena manifestuje u veštini kojoj je on utisnuo sopstveni pečat. Ovo osvetljavanje naravno još nije nikakvo prosvetljavanje u, za zen, tako fundamentalnom značenju te reči, ali bar ukazuje da se može pokušati nešto reći o onome što se, kao iza nekih neprozirnih maglenih zidova, krije od pogleda i što kao sevanje nagoveštava daleku munju. Veština gađanja iz luka, tako shvaćena, predstavlja takoreći uvod u zen i dozvoljava da se, u najpre sasvim opipljivim potezima, učine jasnim zbivanja koja, uzeta sama po sebi nisu odveć razumljiva. U predmetnom pogledu bilo bi sasvim moguće da se, polazeći od bilo koje od pobrojanih veština, prokrči neki put ka zenu.

Verujem, međutim, da ću svoju nameru najefikasnije ostvariti tako što ću opisati put koji treba da pređe učenik veštine gađanja iz luka. Tačnije rečeno, pokušaću da opišem obuku kroz koju sam

prošao za vreme svog šestogodišnjeg boravka u Japanu, a koju mi je pružio jedan od najvećih majstora te veštine. Sopstvena iskustva daju mi, dakle, za pravo da se poduhvatim tog zadatka. Ali, da budemo barem donekle načisto - jer već ovaj uvod krije dosta zagonetnih stvari - ne preostaje mi ništa drugo sem da opširno opišem sve otpore koje sam imao i sve kočnice koje sam morao otpustiti pre nego što mi je pošlo za rukom da prodrem u duh „Velikog učenja“. Upustiću se, dakle, u pripovest o samome sebi jedino stoga što ne nazirem nikakav drugi put da bih stigao do postavljenog cilja. Iz istog razloga ograničiću se na izlaganje o suštini stvari kako bi se ona utoliko oštrije istakla. Svesno odustajem od toga da prikažem okvir u kome se ta obuka odvijala, da prizovem predstavu koje su se učvrstile u sećanju, pre svega sliku majstora - ma koliko to može izgledati primamljivo. Stvar treba da se okreće uvek oko same veštine gađanja iz luka, koju je, kako mi se ponekad čini, teže prikazati negoli naučiti; a sam prikaz treba da bude doveden do tačke gde postaju vidljivi najudaljeniji horizonti iza kojih diše zen.

* * *

Na prvom mestu osećam potrebu da objasnim razloge zbog kojih sam se upustio u proučavanje zena i u tu svrhu poduhvatio zadatka da ovladam upravo veštinom gađanja iz luka. Još kao student, vođen nekakvim tajnovitim težnjama, ozbiljno sam se bavio mistikom, uprkos duhu vremena kome do takvih stvari nije bilo stalo. No, i pored svih napora sve više i više postajao sam svestan činjenice da mističnim tekstovima mogu da pridem samo spolja i da sam to što nazivamo mističkim prafenomenom svakako znao da izdvojim i zaokružim, ali da mi nije polazilo za rukom da preskočim kružnu liniju, koja poput nekog visokog zida okružuje tajnu.

Čak ni u opsežnoj literaturi o mistici nisam mogao naći to što sam tražio, te sam razočaran i obeshrabren postepeno došao do uvida da samo onaj koji se doista odvojio od života

može razumeti šta se pod „odvojenošću od života“ misli, i da je samo onaj koji je izmakao, koji se potpuno rešio i oslobodio svega ličnog spreman da postane jedno sa „vrhovnim bogom“. Uvideo sam, dakle, da ne postoji, niti može postojati, drugi put za mistiku osim puta vlastitog iskustva i patnje i da, ukoliko nema te pretpostavke, sve reči o tome ostaju puko naklapanje. Ali, kako se postaje mistik? Kako se dospeva u stanje stvarne, a ne samo prividne odvojenosti od života? Da li još uvek postoji neki put ka tome i za onoga koji je provalijom vekova odvojen od velikog majstora? Za savremenog čoveka koji raste u sasvim drugačijim prilikama? Nigde nisam pronašao čak ni delimično zadovoljavajuće odgovore na moja pitanja, iako sam slušao o stupnjevima i stanicama jednog puta koji je obećavao da vodi cilju. Da bih krenuo njime nedostajala su mi precizna methodska uputstva, koja bi za čitav deo puta mogla zameniti majstora. No da li bi takva uputstva, ako ih ima, bila dovoljna? Zar se kroz njih u najboljem slučaju ne ostvaruje samo spremnost za primanje nečega čime ne raspolaže ni najbolja metodika, i zar se mističko iskustvo može postići na silu, nekakvom dispozicijom koja potiče od čoveka? Ma šta učinio našao bih se pred zatvorenim vratima, a ipak nisam mogao da se uzdržim od toga da ih stalno tresem. Čežnja je, međutim, ostajala, a kada bi ona posustala, obuzimala bi me čežnja za tom čežnjom.

Kada sam zato jednoga dana - u međuvremenu sam postao privatni docent - dobio ponudu da predajem istoriju filozofije na Carskom univerzitetu Tohoku, sa radošću sam pozdravio mogućnost da upoznam zemlju i narod Japanaca, osetivši da mi se ukazuje prilika da stupim u dodir sa budizmom, sa njegovom praksom uranjanja i mistikom. Jer, toliko puta sam već slušao kako tamo postoji brižljivo čuvana i živa tradicija zena, vekovima isprobavana veština podučavanja i, kao najvažnije, da tamo postoje učitelji zena sa zapanjujućim iskustvom u veštini vođenja duša.

Čim sam se donekle snašao u novoj sredini, pobrinuo sam se za ostvarenje onoga što mi je ležalo na srcu. Međutim, najpre sam se suočio sa zbnjujućim odvracanjem. Rekli su mi da se do sada ni jedan Evropljanin nije ozbiljno potrudio oko zena i da se, ako se odbaci čak i najmanji trag „učenja“, ne mogu očekivati zadovoljavajući odgovori „teorijskim“ proučavanjem. Stajalo me je mnogih izgubljenih časova dok mi nije pošlo za rukom da objasnim zašto želim da se posvetim upravo nespekulativnom zenu. Tada su mi objasnili da za Evropljanina nema izgleda da prodre u to, za njega svakako najmanje poznato, područje istočnoazijskog života - pa čak i ako započne sa izučavanjem neke japanske umetnosti, koja bi mogla imati veze sa zenom.

Pomisao na to da ću neizostavno morati da prođem kroz neku vrstu uvodnih teškoća nije me obeshrabrila. Bio sam spreman na

svaki ustupak, samo ako bi se ukazao tračak nade da ću se korak po korak približiti zenu, pa mi se čak i neki naporan okolni put činio još uvek daleko boljim od nikakvog puta. Kojoj bi od ovih, u tu svrhu pobrojanih veština, valjalo da se posvetim? Moja žena se bez dužeg oklevanja odlučila za ikebanu i za slikanje tušem, dok je meni više nade budila veština gađanja iz luka, vođen, kao što se docnije ispostavilo, potpuno pogrešnom pretpostavkom da će mi pritom biti od koristi moja iskustva u pucanju iz puške i revolvera.

I tako sam jednog od svojih kolega, profesora prava Sozo Komačija, koji je već dve decenije vežbao gađanje iz luka i s pravom bio smatran najboljim poznavaoцем ove umetnosti na univerzitetu, zamolio da me upiše kao učenika kod njegovog učitelja, čuvenog majstora Kenzoa Ave. Majstor je moju molbu najpre odbio, sa obrazloženjem da je već jednom bio prinuđen da podučava jednog stranca, i da je tom prilikom došao do loših iskustava. Izjavio je da zato nije spreman da po drugi put učini ustupak, niti da pristane na to da odustane od objašnjavanja učeniku specifičnog duha ove veštine. Tek kada sam izjavio da se majstor koji tako ozbiljno shvata svoju veštinu može prema meni ponašati kao prema svom najmlađem učeniku, pošto tu veštinu ne želim upoznati radi zadovoljstva, već radi „Velikog učenja“, on me je prihvatio kao učenika, a ujedno i moju ženu. U Japanu je, naime,

sasvim uobičajeno da se i devojke obučavaju toj veštini, pa su tako i majstorova žena i njegove obe kćeri takođe marljivo vežbale.

I tako je započela ozbiljna i stroga obuka, u kojoj je na našu radost kao tumač uzeo učešća i gospodin Komači, koji se za nas tako revnosno zauzeo i skoro jemčio. Pored toga, imao sam tu povoljnost da, takoreći kao vanredan slušalac, prisustvujem obuci koju je moja žena dobijala u ikebani i slikanju tušem, čime sam dobio priliku da opširnim poređenjem i dopunama steknem još širi temelj za razumevanje.

* * *

Kjudo vodi poreklo od japanske vojničke prakse *kjuđucu* („veština/nauka o luku“, to jest, upotreba luka u borbi), te predstavlja vrstu „meditacije u pokretu“ poput japanske veštine *šodo* („put četkice“) i *čado* („put čaja“). *Kjudo* je komplementaran praksi *zazena* (sedećoj meditaciji) jer predstavlja oblik *ricuzena* (meditacije u stojećem stavu).

V eć na prvom času obuke iskusili smo da put neumetničke umetnosti nije ni najmanje lak. Majstor nam je najpre pokazao japanske lukove i, polazeći od njihove specifične konstrukcije, kao i za njihovu izradu naročito upotrebljenog materijala, naime bambusa, stao da objašnjava njihovu izvanrednu elastičnost. No, kao da mu je bilo još daleko važnije da nam skrene pažnju na posve plemenit oblik otprilike dva metra dugog luka, oblik koji on poprima čim se tetiva luka okači, luk dakle zapne za upotrebu, i koji se utoliko neočekivanije ističe što se tetiva luka više zateže. Ako se zategne toliko koliko to luk dopušta, tada se On uključuje u „sve“, dodao je majstor objašnjavajući, i baš zato je važno da se nauči pravilno zapinjanje. Tada je uzeo najbolji i najači od svojih lukova i pustio je, u naglašeno svečanom držanju, da samo malo zategnuta tetiva luka više puta odskoči. Time se

stvara neki šum, sazdan od jednog oštrog udara i jednog dubokog zujanja, koji se nikad više ne zaboravlja, čak ako se samo nekoliko puta čuje; to je tako neobično, i tako neodoljivo dira čovekovu dušu. Odvajkada mu se pripisuje tajna moć da kroti zle duhove; i ja mogu sasvim razumeti zašto je to tumačenje uhvatilo korena u čitavom japanskom narodu. Nakon ovog značajnog uvodnog čina prečišćavanja i posvećivanja, majstor nas je pozvao da ga pomno posmatramo. Stavio je jednu strelu, zategao luk tako snažno da sam se već uplašio da neće moći odgovoriti polaganju prava da to „sve“ obuhvati u sebi, i konačno je odapeo. Sve to je izgledalo ne samo veoma lepo, već i veoma lako. Tada je izdao uputstvo: „Učinite to isto tako, no pri tom vodite računa o tome da gađanje iz luka ne služi jačanju mišića. Za zatezanje tetive luka ne smete se upinjati svim vašim telesnim snagama, nego morate naučiti da koristite samo vaše dve šake, dok mišići ruku i ramena ostaju opušteni i u tome učestvuju kao posmatračići. Tek kada to uzmožete, ispunićete jedan od uslova pod kojima zatezanje i odapinjanje postaju ‘duhovni’.“ Posle tih reči uzeo je moje šake i proveo ih polako kroz faze pokreta koje su se stalno imale izvoditi, da bih se emocionalno postepeno navikao na njega.

Već prilikom prvog pokušaja sa jednim osrednje jakim lukom za vežbu primetio sam da sam morao utrošiti snagu, pa čak i znatnu telesnu snagu, kako bih ga zategao. Uz to valja imati u vidu da se

japanski luk ne drži u visini ramena kao evropski luk, tako da se čovek skoro u njega može utisnuti. Naprotiv, on se, čim se stavi strela, podiže takoreći ispruženim rukama, tako da se šake strelca nalaze iznad njegove glave. Tako ne preostaje ništa drugo sem da se one razvlače ravnomerno nadesno i nalevo, i ukoliko se više udaljuju jedna od druge, utoliko se dublje pomiču, opisujući krive linije, dok se šaka leve ruke koja drži luk i koja je ispružena ne nađe u visini očiju, a desna šaka savijene desne ruke, koja zateže tetivu, iznad desnog ramenog zgloba, tako da skoro metar dugačka strela sa svojim šiljkom samo malo štrči preko spoljašnje ivice luka - tako je veliki raspon luka. Strelac sada mora ostati neko vreme u tom položaju, pre no što se strela sme odapeti. Taj neobičan način zatezanja i zadržavanja što je iziskivao izvestan utrošak snage imao je dakle za posledicu da su već posle nekoliko trenutaka moje ruke počele podrhtavati, a disanje postalo sve teže i teže. Tokom sledećih nedelja nije dolazilo ni do kakve promene. Zatezanje je i dalje bilo teška stvar i uprkos revnosnom vežbanju nije htelo da postane „duhovno“. Nastojeći da pronađem utehu došao sam na ideju da se tu mora raditi o nekoj smicalici, koju majstor iz nekog razloga ne odaje, te sam uložio svo svoje častoljublje u to da je otkrijem.

Tvrdoglavo zagrizavši u svoju nameru, vežbao sam dalje. Majstor je pažljivo pratio moje napore, blago ispravljao moje kruto držanje,

hvalio moju revnost, kudio moj utrošak snage, ali me je puštao da radim kako znam. Pokretao bi se samo da dobaci nemačku reč „*geloekert*“ (opušteno), koju je u međuvremenu naučio, i to prilikom zatezanja luka, stalno kod odsudnog mesta, ne gubeći strpljenje i ne prestajući da bude učitiv. Ali došao je dan kada sam ja bio taj koji je izgubio strpljenje. Morao sam sebi skrušeno da priznam kako ne mogu čak ni da zategnem luk na propisani način.

„Vi to ne možete zato“, objasnio mi je majstor, „što ne dišete pravilno. Posle udisanja dah morate blago potisnuti nadole, tako da se želudačni zid umereno zategne, gde treba da se zadrži neko vreme. Tada ispuštajte dah što je moguće laganije i ravnomernije da biste nakon kraće pauze jednim udisajem opet uzeli vazduh - stalno u jednom udisaju i izdisaju, čiji će se ritam postepeno sam odrediti. Kada naučite da pravilno izvodite disanje primetićete da vam gađanje lukom iz dana u dan postaje sve lakše. Jer ovim disanjem otkrićete ne samo poreklo sve duhovne snage, nego ćete takođe postići da taj izvor sve bogatije teče i da se, što ste opušteniji, utoliko lakše širi vašim udovima.“ Kao dokaz za to zategao je svoj moćan luk i pozvao me je da mu, stupivši iza njega, opipam mišiće. Oni su u stvari bili tako olabavljeni kao da nisu obavljali nikakav rad.

Nov način disanja, u početku bez luka i strele, uvežbavao se toliko dugo dok konačno nije postao uobičajen. Laku omamljenost, koja

se početku pojavila, brzo sam prevladao. Što je moguće laganijem, pri tom stalno otičućem i postepeno presušujućem izdisaju majstor je pridao tako veliki značaj da ga je radi uvežbavanja i kontrole povezao sa nekim tonom zujanja. I tek kada bi sa poslednjim dahom obamro i taj ton, mogao sam opet udahnuti. Udisaj, rekao je jednom majstor, vezuje i povezuje, u zadržavanju daha zbiva se sve ono pravo, a izdisaj oslobađa i usavršava, tako što prevladava sva ograničenja. Ali to tada još nisam mogao razumeti.

A onda je majstor bez oklevanja prešao na to da disanje, koje se ne uvežbava radi njega samog, dovede u vezu sa gađanjem iz luka. Jedinstveni proces zatezanja i odapinjanja bio je raščlanjen na tri odeljka: uzimanje luka-stavljanje strele, podizanje luka-zatezanje i ostajanje u najvišoj napetosti-odapinjanje. Svako od tih faza prethodilo je udisanje, nosilo ih je zadržavanje potisnutoga daha, a okončavalo izdisanje. Pri tom je samo po sebi proizlazilo da se disanje uigravalo to jest, ne samo da je značajno naglašavalo pojedina mesta i poteze, već ih je u ritmičkom raščlanjivanju i međusobno povezivalo - kod svakog učenika već prema stupnju njegove veštine disanja. Uprkos ovom raščlanjivanju događaj je izgledao kao zbivanje koje potpuno živi iz sebe i u sebi, i koje se nikako ne može porediti sa vežbanjem za turnir, kome se proizvoljni delovi mogu dodavati ili oduzimati, a da se time ne razori njegov smisao i karakter.

Ne mogu se u mislima vratiti na one dane, a da se pritom ne setim kako mi je u početku teško padalo da učinim disanje efikasnim. Doduše ja sam tehnički pravilno disao, no kada bih obratio pažnju na to da prilikom zatezanja luka mišići ruku i ramena ostanu olabavljeni, nehotično bi se, utoliko jače, ukrutila mišićna masa mojih nogu, kao da sam bio upućen na čvrsto uporište i siguran položaj i kao da sam, slično Anteju, svu snagu imao crpsti iz zemlje. Majstoru uglavnom nije preostajalo ništa drugo do da munjevito priskoči i da jedan ili drugi mišić noge na naročito osetljivom mestu bolno pritisne. Kada sam jednom, uz svoje izvinjenje, primetio da sam se ipak savesno trudio da ostanem opušten, on je odgovorio: „To je upravo zato što se oko toga trudite, što na to mislite. Usredsredite se isključivo na disanje, kao da uopšte ništa drugo ne treba da činite!“ Potrajalo je, naravno, još izvesno vreme dok mi nije pošlo za rukom da ispunim ono što je majstor zahtevao. Ali uspelo je. Naučio sam da se tako bezbrižno gubim u disanju da sam katkad osećao da ne dišem sam, nego da, ma koliko čudno to zvučalo, kroz mene diše sve. Premda sam se u časovima tobožnje prisebnosti bunio protiv te čudnovate predstave, ipak više nisam mogao sumnjati u to da je disanje sadržavalo ono što je majstor nagoveštavao. Tu i tamo, a tokom vremena sve češće, polazilo mi je za rukom da pri punoj opuštenosti celoga tela zatežem luk i da ga do kraja držim zapetim, a da ne bih mogao reći kako se to doga-

đalo. Kvalitativna razlika između ove nekolicine uspešnih sa jedne, i mnogih neuspešnih pokušaja sa druge strane, bila je pri tom tako ubedljiva da sam bio spreman da priznam kako konačno shvatam šta se podrazumeva pod „duhovnim“ zatezanjem luka.

Dakle u tom grmu ležao je zec: nikakva tehnička smicalica, koju sam uzalud pokušavao da dokučim, nego disanje koje je oslobađalo i otkrivalo nove mogućnosti. To ne govorim nepromišljeno. Dobro znam kako u takvim slučajevima čovek često dolazi u iskušenje da podlegne snažnom uticaju i da pometen samoobmanom dalekosežnost jednog iskustva preceni samo zato što je ono tako neobično. Ali, uprkos svakom mudrijaškom izbegavanju i trezvenoj uzdržanosti, uspeh ostvaren kroz novo disanje - jer sam tokom vremena mogao čak snažan majstorov luk ležerno zatezati - bio je veoma jasan dokaz.

U jednom opširnom razgovoru upitao sam gospodina Komačija zašto je majstor tako dugo posmatrao kako se uzaludno trudim da zatežem luk „duhovno“; zašto, dakle, od samog početka nije insistirao na pravilnom disanju. „Veliki majstor“, odgovorio je, „mora ujedno biti veliki učitelj, to se kod nas podrazumeva. Da je obuku započeo vežbama disanja nikada ne bi mogao da vas ubedi da mu budete zahvalni za ono presudno. Pre nego što ste bili spremni da dohvatite pojas za spasavanje koji vam je on dobacio, morali ste sa vašim vlastitim pokušajima doživeti brodolom. Verujte mi,

to znam iz sopstvenog iskustva, da majstor vas i svakog svog učenika poznaje daleko bolje nego što mi sami sebe poznajemo. U dušama svojih učenika on čita više nego što bi oni sami želeli zapaziti.“

* * *

Posle jedne godine „duhovno“, to znači snažno, a ipak nenaporno zatezanje luka, nije dalo nikakav zapanjujući rezultat. A ipak me je taj uspeh zadovoljio, jer sam tek sada počeo da shvatam zašto je u neki sistem uvedena samoodbrana, koja protivnika obara time što se njegovom strasno izvedenom napadu neočekivano i bez ikakvog utroška snage elastično popušta i na taj način postiže da se njegova snaga okrene protiv njega samoga - zbog čega se, dakle, ovaj način samoodbrane naziva „blaga veština“. Od pradavnih vremena njenom praslalom smatra se voda koja uvek skreće, a ipak se nikada ne uklanja, tako da Lao Ce dubokoumno može reći kako pravi život liči na vodu, koja se svemu prilagođava. Uz to se u majstorovoj školi neretko spominjalo: kome je na početku lako, njemu je docnije utoliko teže. Meni je početak bio veoma težak. Zar stoga nisam imao izgleda da,

s obzirom na predstojeće teškoće koje sam nejasno naslućivao, smem imati samopouzdanja?

Kao sledeća stvar došlo je na red odapinjanje strele. Do tada smo to mogli činiti samo nasumice. To se, takoreći u zgradama, nalazilo na ivici vežbi. A to što se događalo sa strelom bilo je još manje bitno. Kada bi se ona samo zabila u valjak od ispresovane slame, koji je ujedno predstavljao metu, to bi već bilo dovoljno. Pogoditi taj valjak nije nikakva majstorija, jer je udaljenost od njega najviše dva metra.

Ja sam, dakle, do sada tetivu luka jednostavno ispuštao u trenutku kada bi ostanak u položaju krajnje zategnutosti postao nepodnošljiv, kada bih osetio da moram popustiti ukoliko ne želim da se raširene ruke same skupe. Pritom valja istaći da zapinjanje nije bolno. Jedna kožna rukavica sa ukrućenim i debelo postavljenim palcem služi tome da se pritisak tetive duže vremena ne oseti kao težak, i da se tako ostanak u položaju krajnje zategnutosti ne skрати prevremeno. Prilikom zatezanja palac se stavlja i obavija ispod strele oko tetive luka, kažiprst, srednji prst i domali prst obuhvataju ga čvrsto i time strelu ujedno daju siguran oslonac. Odapinjanje strele, prema tome, izgleda ovako: prsti koji obuhvataju palac otvaraju se i oslobađaju ga. Kroz snažno istezanje tetive on biva iščupan iz svoga položaja, ispružen, i tetiva fijuče, strela odleće. Ako sam do tada odapinjao, to nikada nije prolazilo bez snažnog

trzaja, koji se ispoljavao u osetnom i vidljivom potresu čitavog tela, uključujući tu luk i strelu. Samo po sebi se razume da tako nije moglo doći ni do kakvog glatkog i pre svega ni do kakvog sigurnog odapinjanja. Ono je obavezno bilo poremećeno.

„Sve što ste do sada naučili“, rekao je majstor jednoga dana, pošto mom načinu ležernog zatezanja luka više nije imao šta da zameri, „bila je samo priprema za odapinjanje strele. Sada se nalazimo pred jednim novim, posebno teškim zadatkom i ujedno prelazimo na novi stupanj savladavanja veštine gađanja iz luka“. Posle ovih reči uzeo je svoj luk, zategao ga i odapeo. Tek sada, pošto sam posebno obratio pažnju, nije mi promaklo to da je desna majstorova šaka, iznenada otvorena i oslobođena napetosti, doduše odskočila, ali nije izazvala ni najmanji potres tela. Desna ruka, koja je pre odapinjanja činila jedan oštar ugao, naglo se, doduše, otvorila, ali se ujedno i blago ispružila. Neizbežan trzaj bio je dakle elastično dočekan i ujednačen.

Ako se snaga odapinjanja ne bi odavala ni u oštrom udaru tetive luka koja odskače, ni u probornoj snazi strele, nikada je ne bismo pretpostavili iza odapinjanja. Kod majstora je barem odapinjanje izgledalo tako jednostavno i nepretenciozno kao da se radi o pukoj igri.

Lakoća nekog snažnog zbivanja nesumnjivo je prizor za čiju lepotu je upravo čovek iz istočne Azije izvanredno prijemčiv i

zahvalan. Meni je, međutim, izgledalo (na stupnju na kojem sam se tada nalazio ništa mi drugo i nije moglo biti jasno) da je još važnija okolnost to što od blagog odapinjanja hica zavisi sigurnost pogotka. Znao sam koliko mnogo kod pucanja puškom utiče kada se trzajem čovek i najmanje udalji od nišanske crte. Sve što sam do tada naučio i uradio postalo mi je shvatljivo samo iz te tačke gledišta: opuštenost prilikom zapinjanja, opuštenost prilikom najveće napetosti, opušteno odapinjanje hica, opušteno primanje potresa od trzaja - zar se sve to nije nalazilo u službi sigurnosti pogotka, zbog čega se sa toliko napora i strpljenja i uči gađanje iz luka? No zašto je tada majstor govorio tako kao da je sada reč o nekom događaju, koji daleko prevazilazi sve do sada uvežbano i uobičajeno?

Bilo kako bilo, ja sam vežbao vredno i savesno pridržavajući se majstorovih uputstava, a ipak je sav moj trud bio uzaludan. Često mi je izgledalo kao da sam ranije, dok sam još bez predubeđenja odapinjao hitac nasumice, bolje okidao. Pre svega sada sam primećivao da otvaranje desne šake, pogotovo pritisnutog prsta iznad palca, nije uspevalo bez napora. Posledica toga bio je trzaj u trenutku odapinjanja, koji bi poremetio hitac. Još manje sam bio u stanju da trzaj iznenada oslobođene šake dočekam elastično. Majstor je odlučno izvodio pravilno odapinjanje hica; ja sam odlučno pokušavao da činim kao i on - sa jedinim rezultatom da

sam postajao još nesigurniji. Činilo mi se da hodam kao biće sa hiljadu nogu koje, otkako je počelo razbijati glavu o tome kojim redom pokreće svoje noge, više nije moglo da se kreće.

Moj neuspeh je majstora očigledno manje zaprepastio od mene samog. Da li je iz iskustva znao da će do toga doći? „Ne mislite na to šta treba da činite, ne razmišljajte o tome kako to treba izvesti!“ doviknuo mi je. „Ta, hitac ide glatko samo onda kada iznenadi i samoga strelca. To mora izgledati kao da je tetiva iznenada presekla palac, koji ju je čvrsto držao. Vi dakle ne smete namerno otvarati desnu šaku!“

Usledile su nedelje i meseci besplodnog vežbanja. Iz načina na koji je majstor gađao imao sam priliku da uvek razaberem merilo, da sagledam suštinu pravilnog hica. Ali meni lično nijedan nije polazio za rukom. Ako bih, uzalud očekujući hitac, popustio napetost zato što je ona počela bivati nepodnošljiva, moje ruke bi se polako približile jedna drugoj, pa uopšte ne bi došlo ni do kakvog odapinjanja. Ako bih joj se zagriženo odupirao sve dok disanje ne bi postalo ispljujuće i teško, to bih mogao da izvedem samo tako što bih pozvao u pomoć mišiću ruku i ramena. Tada sam doduše stajao tu nepomično - kao neki kip, rugao bi se majstor - ali grčevitosti i opuštenosti bi nestalo.

Možda je to bio slučaj, a možda je to i sam majstor namerno udesio da smo se jednog dana našli zajedno na čaju. Iskoristio sam povoljnu priliku za razgovor i otvorio mu svoju dušu.

„Sasvim razumem“, rekao sam, „da šaka ne sme da se otvori unazad ukoliko ne želimo da pokvarimo odapinjanje. Ali ma kako to postavio, uvek ide naopako. Ako iz sve snage stegnem šaku, trzaj prilikom otvaranja je neizbežan. Ako se nasuprot tome potrudim da je držim opušteno, tetiva luka će, još pre nego što je postignut pun raspon, doduše nehotično, ali ipak prerano biti istrgnuta. Krećem se tamo-amo između oba ova bezuspešna pristupa ne nalazeći nikakav izlaz.“

„Morate“, odgovorio je majstor, „zategnutu tetivu luka držati otprilike tako kao što malo dete drži pruženi prst. Ono ga drži tako čvrsto obuhvaćenog da se čovek stalno čudi snazi majušne pesnice. A kada ispusti prst, to se dogodi bez ikakvog trzaja. Zna li zašto? Jer dete ne misli na način: sada ću ispustiti prst da bih dohvatio neku drugu stvar. Nasuprot tome, nimalo ne razmišljajući ono se okreće od jedne ka drugoj stvari, i morali bismo reći da se ono igra stvarima, ako isto tako ne bi bilo umesno da kažemo kako se stvari igraju detetom.“

„Možda razumem šta ste ovim poređenjem želeli nagovestiti“, primetio sam. „Ali zar se ja ne nalazim u potpuno drugačijoj situaciji? Kada zategnem luk, dolazi trenutak u kome osećam: ako

odmah ne dođe do hica, neću više moći da izdržim napetost. I šta se tada nehotično zbiva? Samo to da me spopada teško disanje. Ja, dakle, moram sam odapeti hitac, pa šta bude da bude, jer na njega ne mogu više čekati.“

„Vi ste samo suviše dobro opisali“, odgovorio je majstor, „gde se za Vas nalazi teškoća. Zna li zašto ne možete da čekate na odapinjanje i zašto počinjete tako disati pre nego što je do njega došlo? Izostaje pravilno odapinjanje u pravom trenutku, jer se ne odvajate od samoga sebe. Vi ne očekujete ispunjenje, nego čekate da ono izostane. Dok stvari tako stoje ne ostaje vam nikakav drugi izbor nego da sami izazovete neko zbivanje nezavisno od sebe, i dok ga tako izazivate vaša ruka se ne otvara na pravi način - kao ruka nekog deteta; ona se ne rasprskava kao ljuska nekog zrelog ploda.“

Morao sam priznati majstoru da me je ovo tumačenje još više zbunilo. „Jer konačno“, napomenuo sam mu da razmisli, „ja zatežem luk i odapinjem hitac da bih pogodio cilj. Zatezanje je dakle sredstvo za ostvarenje svrhe. I taj odnos ne mogu izgubiti iz vida. Dete ga još ne poznaje, ali ja ga više ne mogu isključiti“. „Prava veština“, uzviknuo je tu majstor, „je besciljna, nenamerna! Što upornije ostajete pri tome da naučite odapinjanje strele kako biste time sigurno pogodili cilj, to manje će vam jedno polaziti za rukom, dok će drugo odmicati. Vama stoji na putu to što imate prejaku volju. Vi mislite da se ono što vi ne činite i ne može zbivati.“

„Ali vi ste i sami ipak dosta često govorili“, ubacio sam, „da gađanje iz luka nije nikakva dokolica, nikakva besciljna igra, nego stvar koja se tiče života i smrti.“

„I dalje ostajem potpuno pri tome. Mi majstori luka neretko znamo da kažemo: jedan hitac - jedan život! Vi još ne možete da razumete šta to znači, ali će vam možda pomoći neka druga slika koja izražava isto iskustvo. Mi majstori luka govorimo: gornjim krajem luka strelac probija nebo, dok na donjem kraju, na jednoj svilennoj niti, visi zemlja. Ako do odapinjanja dođe snažnim trzajem, postoji opasnost da se ta nit prekine. Za onoga koji ima u vidu neku nameru ili za kakvog nasilnika provalija se tada konačno otvara, i čovek ostaje u kobnoj sredini između neba i zemlje.“

„Šta dakle treba da naučim?“ upitao sam ozbiljno.

„Morate se naučiti pravom čekanju.“

„A kako se to uči?“

„Tako što se odvajate od samog sebe, tako što samoga sebe i sve što je vaše ostavljate za sobom da od vas ne ostane ništa više osim napetosti lišene namere.“

„Da li to znači da ja namerno treba da budem lišen namere“, izletelo mi je iz ustiju.

„Takvo pitanje mi još niko nije postavio i ja na njega ne znam pravi odgovor.“

„A kada ćemo započeti ove nove vežbe?“
„Čekajte dok dođe vreme!“

* * *

Ne-um, to jest um koji nije vezan niti zaokupljen mislima ili emocijom, i tako otvoren za sve.

Razume se da me je ovaj razgovor - prvi opširan od početka nastave - izvanredno zbunio. Sada je konačno dodirnuta tema zbog koje sam se poduhvatio obuke gađanja iz luka. Zar se to odvajanje od sebe, o kome je majstor govorio, nije nalazilo na putu ka praznini i odvajanju od života? Nisam li tako došao do tačke gde u veštini gađanja iz luka počinje da se oseća uticaj zena? U kakvoj vezi sa tim je nenamerno čekanje na odapijanje hica u pravom trenutku, ispunjenom napetošću, za sada naravno nisam mogao razjasniti. Ali čemu želja za predviđanjem onoga čemu nas jedino iskustvo može poučiti? Zar nije bilo krajnje vreme da se odbaci ta jalova sklonost? Koliko sam već puta uhvatio sebe da tiho zavidim mnogim majstorovim učenicima, koji su kao deca puštali da ih on uhvati za ruku i vodi. Mora da je ogromno zadovoljstvo prepustiti se majstoru bez rezerve. Takvo ponašanje

ne bi trebalo da vodi ravnodušnosti i duhovnoj tromosti. Ali, zar deci nije dozvoljeno da mnogo pitaju?

Sledećeg časa obuke majstor je, na moje razočarenje, nastavio sa dosadašnjim vežbama - zatezanjem luka, ostajanjem u najvišoj napetosti, odapinjanjem hica. Ali, svo njegovo lepo bodrenje nije ništa pomoglo. Pokušao sam, doduše, pridržavajući se njegovog uputstva, da ne popustim napetosti, nego da težim da je prevaziđem, kao da joj prirodom luka nisu postavljene nikakve granice; trudio sam se, takođe, da sačekam, dok se napetost u odapinjanju ujedno ne dovrši i oslobodi, ali ipak nisam uspevaio da postignem da bar jedno odapinjanje ne bude priželjkivano, prouzrokovano, poremećeno. Tek kada je nastavljanje ovih vežbi postalo ne samo neplodno nego je i zapretilo da bude opasno, pošto ga je sve više opterećivalo predosećanje neuspeha, majstor je prekinuo da bi započeo sa potpunom novim nizom vežbi.

„Kada ubuduće budete dolazili na obuku“, opomenuo nas je, „morate se već usput pribitati. Usredsredite se na to šta se ovde u vežbaonici zbiva! Prođite pored svega ne obraćajući pažnju, kao da je na celom svetu važna samo jedna stvar, a to je gađanje iz luka!“

Put oslobađanja od samoga sebe majstor je raščlanio u pojedinačne odeljke koje smo morali brižljivo da uvežbamo. I tu se zadovoljio kratkim nagoveštajima. Ta, za izvođenje ovih vežbi

nije dovoljno ako onaj koji vežba razume, čak mestimice samo naslućuje, šta se od njega zahteva. Stoga nema nikakve potrebe da se tradicionalna slikovita razlikovanja pojmovno oštro iskažu. I ko zna da li ona, rođena iz viševekovne prakse, u mnogom pogledu ne vide dublje od svog, ma koliko brižljivo odmerenog znanja. Prvi korak na tome putu bio je učinjen već ranije. On je doveo do telesne opuštenosti bez koje nema pravilnog zatezanja luka. Da bi pravilno odapinjanje hica pošlo za rukom, telesna opuštenost u duševno-duhovnom opuštanju katkad mora da se dovede do kraja, da se duh učini ne samo pokretnim, već i slobodnim: pokretnim radi slobode, slobodnim radi prvobitne pokretnosti. I ta prvobitna pokretnost suštinski se razlikuje od svega što se inače obično podrazumeva pod duhovnom pokretnošću. Tako se između oba stanja telesne opuštenosti, sa jedne strane, nalazi duhovna sloboda, sa druge strane, razlika u nivou, koja se ne može više prevladati samo disanjem nego samo povlačenjem samoga sebe iz svih bilo kakvih veza, potpunim oslobađanjem od Ja: tako da se duša, utonula u samu sebe, nalazi u neograničenoj vlasti svog bezimnog izvora.

Zahtev da se najpre zatvori kapija čula ne ostvaruje se energičnim odvrćanjem sebe, već naprotiv kroz spremnost da se to bez otpora izbegne. Ali da bi takvo nedelatno držanje instinktivno pošlo za rukom, duši je potreban neki unutrašnji oslonac, koji ona dobija usredsređivanjem na disanje. Ono se ostvaruje svesno i

upravo pedantno savesno. Udisanje kao i izdisanje uzima se uvek posebno i izvodi se brižljivo. Na uspeh ove vežbe ne treba dugo čekati. Što je intenzivnija usredsređenost na disanje, utoliko više blede spoljašnji nadražaji. Oni tonu u nekakav rasplinuti šum, koji najpre smeta jedva toliko kao šum mora, koji, ako se čovek jednom na njega navikne, skoro da se i ne čuje. Tokom vremena sam čovek postaje imun i na jače nadražaje, i ujedno sve lakše i brže postaje od njih nezavistan. Treba obratiti pažnju samo na to da telo kada stoji, sedi ili leži po mogućstvu bude što više opušteno, i ako se tada usredsredimo na disanje, uskoro ćemo osetiti da smo izolovani kao nekim neprobojnim omotačem.

Znamo i osećamo još samo da dišemo. Za oslobođenje od tog osećanja i znanja nije potrebna nikakva nova odluka, jer se disanje samo po sebi usporava, postajući u upotrebi daha sve štedljivije da bi konačno, brišući se i postajući monotonim u lakim prelazima, pažnji izmakao svaki oslonac.

Ovo lepo stanje mirnog prebivanja-u-samom-sebi isprva na žalost nije trajno. Njemu preta da ga nešto spolja razori. Kao da izviru iz ništavila, nehotično izranjaju raspoloženja, osećanja, želje, brige, pa čak i misli u besmislenoj mešavini, i što su udaljeniji i čudnovatiji, i što manje imaju veze sa onim za šta se svest stavlja na kocku, utoliko se upornije povezuju. Izgleda kao da se žele osvetiti za to što koncentracija dodiruje područja koja ona inače

ne dostižu. Ali i ovde se ta smetnja može prevazići tako što mirno i bezbrižno dišući dalje, prijateljski stupamo u vezu sa onim što se javlja, navikavamo na to da ga ravnodušno posmatramo i konačno postajemo umorni od tog posmatranja. Tako postepeno dolazimo u neko stanje, slično opuštenom dremežu, neposredno pre nego što će čovek utonuti u san.

Zapadanje u san je opasnost koja se mora izbeći. Dočekujemo je jednim specifičnim skokom koncentracije koji možemo uporediti sa trzajem neispavanog čoveka, koji zna da od budnosti svih nje_govih čula zavisi njegov život; i ako taj skok samo jedan jedini put pođe za rukom, on se sigurno može ponoviti. Kroz njega se duša, kao sama od sebe, prevodi u neko bezbrižno njihanje-u-samoj-sebi, koje, pošto može da se pojača, prerasta upravo u osećanja nečuvene lakoće i blažene sigurnosti, što je moguće doživeti još samo u retkim snovima, kada se energije mogu izazvati u svakom proizvoljnom pravcu, kada se napetosti mogu pojačati i razrešavati u prilagođavanju s prelazima.

Ovo stanje, u kome se ništa određeno više ne misli, ne planira, ne teži, ne želi, ne očekuje, koje ne smeri ni u kom posebnom pravcu, a ipak je, zahvaljujući svojoj nenarušivoj postojanosti, sposobno kako za ono moguće tako i za ono nemoguće - ovo stanje koje je iz osnova lišeno namere i onog Ja, majstor u stvari obeležava kao „duhovno“. Ono je u suštini

ispunjeno duhovnom budućnošću i zato se takođe naziva „prava prisebnost“. Duh, znači *ono*, svuda je prisutan, jer nije vezan nigde, ni za kakvo posebno mesto. I on može ostati prisutan, jer čak i kada se odnosi na ovo ili ono, neće razmišljajući za to biti vezan i time izgubiti svoju prvobitnu pokretnost. Kao što je voda, koja ispunjava neki ribnjak, uvek spremna da otekne, tako i duh u svojoj neiscrpoj snazi uvek može delati, zato što je slobodan, i otvarati se svemu zato što je prazan. Ovo stanje je zapravo pra-stanje, i njegov simbol, prazan krug, imenuje onoga koji se u njemu nalazi.

Zato onaj ko se oslobodio svih veza mora uvežbavati svako umeće, polazeći od svemoći svoje pribranosti koju ne narušava nikakva namera, ma koliko bila prikriivena. Ali da bi se on, zaboravljajući na sebe, mogao uklopiti u oblikujuće zbivanje, mora se utrti put upražnjavanju veštine. Jer, ako bi se onaj koji je utonuo u sebe našao suočen sa nekom situacijom u koju ne može instinktivno uskočiti, morao bi je prvo privesti u svest. Time bi ponovo stupio u sve one odnose od kojih se oslobodio; ličio bi na nekog probuđenog koji razmišlja o svom dnevnom programu, ali ne na probuđenog koji živi u pra-stanju i iz njega dela. Tada mu nikada ne bi izgledalo kao da su mu pojedinačne karike radnog procesa, kroz jedno više uklapanje, bile slučajno doturene; nikada ne bi saznao da se polet nekog zbivanja može opojno saopštiti onome koji je postao

sušto njihanje, i da je sve što on čini učinjeno, još pre nego što on za to sazna. Oslobađanje i samooslobađanje, pounutarnjenje i zgušnjavanje života do pune prisebnosti koji se zahtevaju, što više zavise od te prisebnosti, to manje će biti prepušteni povoljnim okolnostima, a još manje slučajju. Oblikovanje tih zahtevanih procesa ne zavisi ni od sreće niti od uverenja već se potrebna koncentracija uspostavlja sama od sebe. Naprotiv, pre svakog činjenja i rada, pre svakog samopredavanja i samouklapanja izaziva se ta prisebnost i obezbeđuje kroz uvežbavanje. Ipak, polazeći od časa kada pođe za rukom da se njome ne samo uvek vlada, nego da se zakratko stiče, koncentracija se, kao ranije disanje, dovodi u vezu sa gađanjem iz luka. Laki prelaz u proces zatezanja luka i odapinjanja hica utire se time što se strelac, klečeći sa strane počinje koncentrisati, svečano koračajući dolazi pred cilj, posle dubokog klanjanja nudi luk i strelu kao zavetne darove, tada stavlja strelu, podiže luk, zateže ga i u najvišoj duhovnoj budnosti ostaje da čeka. Posle munjevitog odapinjanja hica i time ujedno oslobađanja od napetosti, strelac ostaje u položaju koji zauzima neposredno posle odapinjanja, toliko dugo dok posle dugog izdisanja opet ne mora udahnuti. Tek tada opušta ruke, klanja se pred ciljem i odlazi mirno u pozadinu.

Gađanje iz luka je tako postalo ceremonija, koju izlaže „Veliko učenje“.

Čak i da učenik u ovom stadijumu još uvek ne razume daleko-sežnost svojih hitaca, on ipak konačno shvata zašto gađanje iz luka ne može biti nikakav sport, niti vežba za turnir. Onda mu postaje jasno zašto se ono što se tehnički može naučiti mora savesno uvežbavati dok ne dodija. Ako sve zavisi od toga da se strelac, potpuno zaboravivši na sebe i bez namere uklopi u zbivanje, tada se njegova spoljašnja realizacija mora automatski odigravati, bez potrebe za rukovodećim i kontrolišućim razmišljanjem.

* * *

Japanska nastava u stvari vodi bezuslovnom ovladavanju formama. Njena obeležja su uvežbavanje, ponavljanje i ponavljanje ponavljanog, uz stalno pojačavanje na duge staze. To se barem odnosi na sve umetnosti vezane za tradiciju. Izvođenje, prethodno oblikovanje; osećajnost, podražavanje - to je osnovna relacija obuke, mada su kod poslednjih naraštaja uvođenjem novih nastavnih predmeta uhvatile korena i evropske nastavne metode koje se koriste sa nepobitnim razumevanjem. Odakle to da, uprkos svom početnom oduševljenju za novinu, ovi vidovi obuke nisu narušili suštinu japanske veštine?

Odgovor na to pitanje nije lako dati. Njega ipak treba, mada samo u grubljim obrisima, pokušati naći u nameri da se stil obuke još oštrije osvetli, a time i smisao podražavanja. Japanski učenik sa sobom donosi tri stvari: dobro vaspitanje, strasnu ljubav prema

veštini koju je izabrao i nekritično poštovanje učitelja. Odnos učitelja i učenika odvajkada spada u najtemeljnije životne veze i stoga uključuje u sebe veliku odgovornost učitelja, daleko iznad okvira njegovog nastavnog predmeta.

Od učenika se najpre ništa drugo ne zahteva sem da savesno oponaša to što učitelj izvodi. Nesklon poučavanjima i objašnjenjima tehnike disanja, učitelj se ograničava na kratka uputstva i ne računa s tim da će učenik postavljati ikakva pitanja. On ravnodušno posmatra učenikovo početno naprezanje, ne nadajući se njegovoj samostalnosti i poduzetnosti, imajući strpljenja da pričeka na njegov rast i sazrevanje. Obojica imaju vremena, učitelj ne vrši pritisak, a učenik ne hita junačkim korakom.

Daleko od namere da u učeniku prerano probudi umetnika, učitelj najpre uzima sebi u zadatak da od njega napravi jednog znalca koji suvereno vlada zanatom. Svojim neumornim zalaganjem učenik izlazi u susret njegovoj nameri. Naoko ne postavljajući nikakve više zahteve, on ga pušta da se optereti kao u nekoj vrsti tupe predanosti, kako bi tek nakon niza godina učenik došao do iskustva da ga forme, kojima sada već u potpunosti vlada, više ne pritiskaju, već oslobađaju. On iz dana u dan postaje sve sposobniji da tehnički nenaporno sledi sve impulse, ali da, istovremeno, savesnim posmatranjem dopusti da mu impulsi dođu. Recimo šaka, koja povlači kičicu, u istom trenutku u kojem duh počinje

da oblikuje, već je pogodila i ostvarila ono što lebdi pred očima, i na kraju učenik više ne zna ko od njih dvoje, da li duh ili ruka, odgovora za delo.

Međutim, da bi dotle stiglo, da bi umeće postalo „duhovno“, što važi i za veštinu gađanja iz luka, potrebna je koncentracija svih telesnih i duševnih snaga, kojih se, da to pokažemo na novim primerima, ni pod kakvim uslovima ne smemo odreći.

Neki slikar tušem izlazi pred svoje učenike. On ispituje kičicu stavljajući je, smišljeno pripremljenu u mastionicu, potom brižljivo rastrljava tuš, dovodi u red dugačku usku traku papira koja leži pred njim na asuri, da bi tada konačno, posle dužeg ostajanja u dubokoj koncentraciji, u kojoj izgleda nedodirljiv, brzim, bezuslovno sigurnim potezima učinio da nastane jedna slika, koja, budući da se više ne može ispravljati i da joj više nije potrebna nikakva korektura, služi učenicima kao uzor. Majstor ikebane počinje nastavu tako što razvezuje i ostavlja po strani pažljivo razmotanu liku koja povezuje cveće i grane cvati. On zatim pregleda pojedine grane, u ponovljenom ispitivanju bira najbolje, dajući im pažljivim savijanjem oblik kojem one već prema svojoj ulozi treba da odgovaraju, da bi ih, najposle, u jednoj izabranoj vazi sastavio. Savršena tvorevina izgleda tako kao da je majstor pogodio šta priroda u nejasnim snovima naslućuje.

U oba ova slučaja, na koja bih se ograničio, majstori se ponašaju tako kao da su sami. Oni učenicima jedva da upućuju neki pogled,

a još manje reč. Oni zamišljeno i tiho izvode pripreme radnje, samopožrtvovano se gube u procesu obrazovanja i oblikovanja, tako da obojici od prvih uvodnih kretnji do dovršenog dela postupak izgleda kao jedno u sebi zatvoreno zbivanje. Sam čin, takođe, poseduje zaista tako veliku izražajnu moć da na gledaoca deluje kao neka slika.

Ali zašto učitelj nikada ne dopušta da neki iskusni učenik, recimo, obavi tako neizbežne, ali ipak sasvim podređene predradnje? Da li, ako on sam rastrljava tuš, ili ako tako detaljno odvaja liku umesto da je brzo razreže i nemarno odbaci, to okrićuje njegovu umetničku sposobnost gledanja i oblikovanja? I šta ga nagoni da na svakom času obuke istom neumoljivom upornošću pedantno ponavlja ovaj postupak upravo ne propustivši ništa, puštajući da ga učenici podržavaju? On se zato drži nasleđenog običaja da sama priprema za delo, kao što to zna iz iskustva, upravo treba da ga usmeri na njegovo umetničko stvaranje. Za ono presudno opuštanje i ujednačenost svih svojih snaga, za onu pribranost i prisebnost bez kojih nije jedno pravo delo ne polazi za rukom, on ima da zahvali kontemplativnom miru koji je postigao. Nenamerno utonuo u svoj rad, on plovi u susret tom trenutku u kome se delo, koje mu u idealnim obrisima lebdi pred očima, kao samo po sebi ostvaruje. Kao što to kod gađanja iz luka imaju koraci i položaji, tako i ovde u izmenjenom obliku druge predigre imaju isti smisao.

I samo tamo gde to ne ide, recimo kod kulnskog igrača i glumca, pribranost i sigurnost prenose se blagovremeno pre njihovog nastupa.

Dakle, kao i kod gađanja iz luka, i kod ovih primera reč je očevitno o ceremonijama. Jasnije nego što bi to učitelj mogao iskazati rečima, učenik na osnovu njih uviđa da je pravo duhovno stanje umetnika postignuto tada kada priprema i stvaranje, ono zanatsko i umetničko, materijalno i duhovno, stvoreno i nestvoreno, bez prekida prelaze jedno u drugo. I time je pronašao novu temu podražavanja. Sada od njega zahtevaju da potpuno vlada načinima koncentracije, samopožrtvovanog udublivanja. Podražavanje, ne više orijentisano na objektivne sadržaje, čijem je odražavanju svako uz dobru volju još nekako dorastao, postaje sada slobodnije, pokretnije, duhovnije. Učenik se nalazi suočen sa novim mogućnostima, ali ujedno saznaje da njihovo ostvarenje više ni najmanje ne zavisi od njegove dobre volje.

Pod pretpostavkom da dođe do naglog razvoja njegovog dara, učenika na njegovom putu ka umetničkom dostignuću očekuje opasnost koju teško da može izbeći. Nije to opasnost da će se istrošiti u taštom samouživanju - jer za taj kult vlastitog ja čovek iz istočne Azije nema nikakve dispozicije - već se, naprotiv, radi o opasnosti da će ostati kod toga što može i što jeste, što njegov umetnički uspeh i slava već potvrđuju. Opasnost je, dakle, u tome

da će on početi da se ponaša tako kao da je umetnička egzistencija jedan poseban, iz sebe iskovan i potvrđen oblik života.

Učitelj to predviđa. Oprezno i najfinijom veštinom vođenja duša on nastoji da to blagovremeno spreči i da učenika odvoji od njega samog. On to postiže tako što, neupadljivo i kao da je to samo uzgred vredno pomena, nadovezujući se na iskustvo koje je učenik već morao steći, ukazuje na to da svako pravo stvaralaštvo uspeva samo u stanju prave nesebičnosti, u kojem stvaralac uopšte ne može biti prisutan kao „on lično“. Prisutan je samo duh, neka vrsta budnosti, koja upravo ne pokazuje ton onoga „ja lično“, te tako prožima sve širine i dubine „očima koje čuju i ušima koje vide“.

Tako učitelj čini da učenik prođe kroz sebe samog. Ali učenik postaje sve više i više prijemčiv za to da kroz učitelja učini vidljivim nešto o čemu je naravno već dosta često slušao, ali čija stvarnost tek sada na temelju vlastitih iskustava za njega počinje bivati opipljivom. Nevažno je koja imena učitelj prideva onome na šta misli, pa čak i da li to uopšte imenuje. Učenik ga razume i tada kada on o tome čuti.

Ali time dolazi do jednog presudnog unutrašnjeg preokreta. Učitelj ga prati, i ne utičući na njegov tok kroz dalje proučavanje, koje bi samo smetalo, pomaže učeniku na najtajanstveniji i naj-duhovniji način kojim raspolaže: kroz najneposrednije prenošenje duha, kako se to izražava u budističkim krugovima. „Kao što se

druga sveća pali zapaljenom svećom“, tako učitelj prenosi duh prave umetnosti od srca srcu, kako bi ona postala jasna. Ako je učeniku to trebalo biti dosuđeno, on se seća da je važnije od svih, ma koliko privlačnih spoljašnjih dela, to unutrašnje delo koje mora ostvariti, kako bi ispunio svoju misiju kao umetnik.

Unutrašnje delo sastoji se, međutim, u tome što on kao čovek, koji jeste, kao vlastitost kojom se on oseća i koju uvek iznova nalazi, postaje materijal nekog obrazovanja i oblikovanja, na čijem se kraju nalazi majstorstvo. U njemu se, kao u nečem višem, susreću umetničko dostignuće i čoveštvo u najobuhvatnijem smislu reči. Jer majstorstvo je, kao životni oblik, potvrđeno time što živi od bezgranične istine i, zbog toga što ga ona nosi, jeste umetnost porekla (izvora). Majstor više ne traži, nego nalazi. On je kao umetnik svešteni čovek, kao čovek umetnik, kome u celom njegovom držanju, stvaranju i ćutanju, biću i nebiću Buda gleda u srce. Čovek, umetnik, delo - sve je to jedno. Umetnost unutrašnjeg dela, koje ne otpada od umetnika kao spoljašnje delo, koje on ne može napraviti, već uvek samo može biti, izvire iz dubina o kojima dan ništa ne zna.

Put ka majstorstvu je strm. Često učenika u kretanju ništa drugo ne drži više od vere u svoga učitelja, iz koje tek sada dobija predstavu o majstorstvu: za njega ono predstavlja živi izvor unutrašnjeg dela, i uverava ga već samim svojim postojanjem.

U ovom stadijumu podržavanje učenika dobija svoj poslednji i najzreliji smisao: ono vodi učestvovanju u duhu majstorstva kroz ugledanje.

Učitelja i majstora se ne tiče koliko će daleko učenik otići. Tek što mu je pokazao pravi put, on mora učenika pustiti da dalje ide sam. Još samo jednu stvar mora učiniti da bi učenik izdržao usamljenost: on ga odvaja od sebe, od svog majstora, srdačno ga opominjući da stigne dalje nego što je on sam otišao i da se „popne na ramena svoga učitelja“.

Učenik, ma kuda ga odveo njegov put, može svakako izgubiti iz vida svoga učitelja, ali ga ne može zaboraviti. On jamči za njega spreman na svaku žrtvu izražavajući zahvalnost, u koju se sada preobrazilo nekritično poštovanje početnika, ili spasonosna vera umetnika. Moglo bi se pokazati na bezbrojnim primerima da ta zahvalnost daleko premašuje ono što je inače među ljudima uobičajeno.

* * *

Iz dana u dan sve lakše sam ulazio u, do ceremonije uzdignuto, izlaganje „Velikog učenja“ gađanja iz luka izvodeći ga bez napora ili, tačnije rečeno, osećajući da sam kroz njega vođen kao kroz neki san. Utoliko se potvrdilo ono što je majstor predskazao. Ipak nisam mogao sprečiti da koncentracija, koja se u samoj sebi odvijala, dopre samo do tog trenutka u kojem je trebalo odapeti hitac. Čekanje u najvišoj napetosti postalo je ne samo zamorno, izgubivši u gipkosti, nego i tako nepodnošljivo da me je nešto stalno trzalo iz zadubljenosti, skrećući moju pažnju na odapinjavanje. „Nemojte ipak da mislite na odapinjavanje“, uzviknuo je majstor. „Tako ne možete uspeti!“ „Ne mogu drugačije“, odgovorio sam, „napetost postaje upravo bolna“.

„Vi to osećate samo zato što se niste istinski odvojili od samog sebe. Pritom je to sve tako jednostavno. Možete naučiti o čemu se

radi od jednog običnog bambusovog lista. Teret snega sve više i sve dublje ga pritiska nadole. Iznenada teret sklizne, a da se list nije ni pomerio. Ostanite slično njemu u najvišoj napetosti sve dok ne dođe do odapinjanja hica. Tako je to u stvari: kada se napetost ispuni hitac mora pasti, poput snežnog tereta sa bambusovog lista on mora spasti sa strelca još pre nego što on na to pomisli.“

Uprkos svom delanju i nedelanju nije mi polazilo za rukom da bezbrižno čekam dok hitac ne padne. Kao i ranije nije mi preostajalo ništa drugo nego da ga namerno odapinjem. I to uporno omanjivanje pritiskalo me je utoliko više što sam već prekoračio treću godinu obuke. Ne mogu da poreknem da sam doživljavao neugodne časove u kojima sam sebi postavljao pitanje da li dalje mogu odgovarati za utrošak vremena, koji kao da se više nije nalazio ni u kakvom razumljivom odnosu prema postignutom znanju i iskustvu. Pala mi je na pamet podrugljiva primedba jednog zemljaka da se u Japanu ipak mogu ubrati plodovi nečeg važnijeg od te umešnosti koja čoveka ne hrani, a njegovo pitanje šta mislim sa ovom veštinom i naukom docnije, koje sam tada odbacio, odjednom mi se nije više činilo tako bezuslovno apsurdnim.

Majstor je zacelo osećao šta se u meni odigrava. On je u to vreme, tako mi je docnije saopštio gospodin Komačija, proučavao neki japanski uvod u filozofiju kako bi pokušao da mi, sa jedne meni bliske strane, pomogne da krenem dalje. Ali konačno je ne-

zadovoljan ostavio ovu knjigu, sa konstatacijom da sada jasno shvata zašto čoveku koji se bavi takvim stvarima tako teško pada usvajanje umetnosti gađanja iz luka.

Za vreme letnjeg raspusta otišli smo na more, u usamljenost jednog tihog predela, koji se odlikovao škrtom lepotom. Kao najvažniji prtljag poneli smo naše lukove. Iz dana u dan bavio sam se rešavanjem hica. To je postalo više poput nekakve fiks-ideje, zbog čega sam sve više i više zaboravljao uputstvo majstora da mi treba da uvežbavamo samo oslobađajuće udublivanje.

Razmišljajući tu i tamo i pretresajući sve mogućnosti, došao sam do rezultata da greška ne može biti do onoga u šta je majstor sumnjao: do nedostatka nenamernosti i bezličnosti, već samo do toga što su prsti desne šake suviše čvrsto držale palac. Što je odapinjanje duže čekalo na sebe, to grčevitije sam ih nehотиčno stiskao. Verovao sam da na tom mestu moram započeti. Uskoro sam našao jednostavno i ujedno jasno rešenje ovog pitanja. Kada bih, zategavši luk, prste prekrštene preko palca oprezno i samo sasvim postepeno širio, došao bi trenutak u kojem bi palac, koga prsti više nisu čvrsto držali, bio kao sam od sebe iščupan iz svog položaja; tako bi postajalo moguće da se dogodi munjevito odapinjanje hica, koji je očigledno „spadao kao snežni teret sa bambusovog lista“. To otkriće nije mi se dopadalo jedino zbog svoje sličnosti sa tehnikom pucanja iz puške. I tu se kažiprst

polako i toliko dugo savija, sve dok jedan neprimetno lak pritisak ne savlada poslednje kočenje.

Brzo sam se mogao uveriti u to da sam na pravome putu. Skoro svako odapinjanje uspevalo je na taj način glatko i nehотиčno kako mi je izgledalo. Naravno da nisam prevideo ni naličje tog uspeha: precizni rad desne šake zahtevao je moju punu pažnju. No, tešila me je pomisao da će ovo tehničko rešenje postepeno postati tako uobičajeno da mu više neće biti potrebna nikakva pažnja, da će doći dan kada ću, upravo kroz njega, moći da, zaboravivši na sebe i ostajući u stanju najviše napetosti, nesvesno odapnem hitac, da će se, dakle, i u tom slučaju tehnička umešnost produhoviti. Postajući sve sigurniji u svom ubeđenju, ućutkao sam ono što se protiv toga u meni bunilo, prečuo sam primedbe moje žene koje su me odvrćale, došavši konačno do umirujućeg osećanja da sam upravo odmakao za presudan korak.

Već prvi hitac, koji sam otpustio nakon ponovnog započinjanja obuke, prema mome mišljenju izvanredno mi je uspeo. Bio je odapet glatko i neočekivano. Majstor me je za trenutak posmatrao i rekao, oklevajući kao neko ko ne veruje čak ni svojim rođenim očima: „Molim, još jednom!“ Učinilo mi se da je moj drugi hitac čak i prevazišao prvi. Tada mi je majstor pristupio, bez reči uzeo luk iz ruke i seo na jedan jastuk, okrenuvši mi leđa. Razumeo sam šta je to trebalo da znači i otišao sam.

Sledećeg dana gospodin Komačija mi je saopštio da majstor odbija da me dalje podučava jer sam pokušao da mu podvalim. Krajnje zaprepašćen ovim izlaganjem mog ponašanja, objasnio sam gospodinu Komačiji zašto sam, da ne bih stalno tapkao u mestu, pao u iskušenje da tako odapnem hitac.

Majstor je na njegovo zauzimanje konačno bio spreman da popusti, ali je nastavak obuke uslovio mojim izričitim obećanjem da nikada više neću učiniti prekršaj protiv duha „Velikog učenja“.

Da me nije izlečio duboki sram, to bi učinilo majstorovo ponašanje. On taj slučaj nije pomenuo ni jednom rečju, nego je samo sasvim jednostavno rekao: „Vi vidite šta znači to: ne moći ostati bez namere u stanju najviše napetosti. Vi čak ne možete učiti, a da sebe stalno ne pitate: da li ću to i uraditi? Pričekajte ipak strpljivo šta će doći i kako će doći!“ Skrenuo sam majstoru pažnju na to da se nalazim već u četvrtoj godini obuke i da je moj boravak u Japanu ograničen vremenom.

„Put do cilja“ odgovorio je, „ne može se izmeriti, šta tu znače nedelje, meseci, godine?“

„Ali ako moram prekinuti na pola puta?“ upitao sam.

„Ako ste doista postali nezavisni od mene možete uvek prekinuti. Vežbajte se u tome!“

I tako je sve ponovo počelo od samog početka, kao da je dosadašnje znanje postalo neupotrebljivo. Međutim, nenamerno

ostajanje u najvećoj napetosti ni sada mi nije polazilo za rukom, kao da je bilo nemoguće iskoračiti iz utabanih staza.

Zato sam jednoga dana upitao majstora:

„Kako se hitac uopšte može odapeti, ako to ne učinim ‘ja’?“

„*Ono* odapinje,“ odgovorio je.

„To sam već nekoliko puta čuo od vas i moram vam postaviti drugačije pitanje: ta, kako mogu, zaboravivši na sebe, čekati odapinjane, ako ‘ja’ uopšte ne treba više da budem prisutan?“

„*Ono* ostaje u najvišoj napetosti.“

„A ko je ili šta je to *ono*?“

„Kada jednom to shvatite, više vam neću biti potreban. I ako bih pokušao da Vam pomognem da izađete na trag, uskrativši vas za vlastito iskustvo, bio bih najgori od svih učitelja i zaslužio bih da me odavde oteraju. Dakle ne govorimo više o tome, nego vežbajmo!“

Prošle su sedmice, a da nisam odmakao ni za pedalj. Ali zatim sam utvrdio da me to nije ni najmanje pogodilo. Ta, zar me je bavljenje čitavom ovom veštinom zamorilo? Da li ću je naučiti ili ne; da li ću saznati ili ne šta majstor podrazumeva pod tim *ono*; da li ću naći pristup zenu ili ne - sve mi se to odjednom činilo tako daleko, tako svejedno da me više nije brinulo. Više puta sam se nakanjivao da se poverim majstoru, ali kada bih se našao pred njim, gubio sam hrabrost; bio sam ubeđen da ću od njega ipak čuti samo jednolični odgovor: „Ne pitajte, vežbajte!“ Dakle, odustao sam

od pitanja i najradije bih odustao i od vežbanja da me majstor nije tako neumoljivo držao u šaci. Živeo sam svakoga dana jednako, obavljao sam, koliko je to išlo, moj službeni posao i konačno nisam primao k srcu činjenicu da sam postao ravnodušan na nešto što već godinama zaokuplja moju pažnju.

Tek, jednoga dana, posle hica, majstor se duboko poklonio i prekinuo nastavu.

„Upravo to je *ono* odapelovalo?“ uzviknuo je, kad sam ga razrogačenih očiju zbunjeno pogledao. I kada sam konačno shvatio na šta je mislio, nisam mogao potisnuti radost koja je zbog toga iznenada izbila.

„To što sam rekao“, kudio je majstor, „nije bila nikakva pohvala, nego samo konstatacija, koja na vas ne sme da učini utisak. Uostalom, nisam se ja poklonio pred vama, jer vi ste potpuno nevini za ovaj hitac. Vi ste ovoga puta, potpuno zaboravivši na sebe, nenamerno ostali u najvišoj napetosti; tada je sa vas hitac spao kao zreli plod. Sada vežbajte dalje, kao da se ništa nije dogodilo!“ Tek posle izvesnog vremena uspevao sam da tu i tamo ponovo odapnem poneki pravilan hitac, koji bi majstor, bez reči i uz duboki naklon, isticao. Kako je dolazilo do toga da su se oni bez moga učešća kao sami od sebe odapinjali, kako je moja skoro zatvorena desna šaka iznenada otvorena odskakala, nisam mogao ni tada, kao što ne mogu ni sada objasniti. Činjenica je

da se to događalo tako, i samo to je važno. Ali bar postepeno dolazio sam do toga da mogu samostalno razlikovati pravilne hice od neuspelih. Kvalitativna razlika među njima je tako velika da se to, ako se samo jednom iskusi, više ne može prevideti. Sa spoljašnje strane, za gledaoca pravilan hitac se ogleda u tome što povratno odskakanje desne šake biva amortizovano, te tako ne dolazi ni do kakvog potresa tela. Sa druge strane, posle neuspelih hitaca zajaženi dah rasterećuje se eksplozivno i vazduh se ne može dovoljno brzo ponovo udahnuti. Posle pravilnih hitaca dah se, naprotiv, pušta da lako klizi, posle čega se prilikom udisaja bez žurbe uvlači vazduh. Srce ravnomerno kuca dalje i nesmetana usredsređenost bez odlaganja omogućuje prelaz na sledeći hitac. Ali iznutra, za samog strelca, pravilni hici imaju takav učinak da se on oseća tako prijatno kao da je dan tek sada započeo. On se posle njih oseća raspoložen za svaki pravi rad i, što je možda još važnije, za svaki pravi ne-rad. To stanje je izvanredno dragoceno. Ali onaj ko ga ima, opominje majstor blagim smeškom, dobro čini da ga ima tako kao i da ga nema. Samo izrazita ravnodušnost stvara uslove da ono bez oklevanja ponovo dođe.

* * *

Sada smo ipak pregurali ono najgore“, rekao sam majstoru kada je on jednog dana nagovestio prelaz na nove vežbe. „Kod nas savetuju“, odgovorio je, „da onaj koji ima da istrči sto milja, treba devedeset da smatra polovinom. Ali novina o kojoj je sada reč jeste gađanje u metu.“

Do sada je kao cilj i mesto u koje se strela zabijala služio jedan valjak slame na drvenom stalku, pred kojim se čovek nalazi na udaljenosti od otprilike dve dužine strele. Nasuprot tome prava meta, koja je postavljena na udaljenost od tačno šezdeset metara, stoji na jednom visokom i široko položenom peščanom nanosu, naslonjenom na tri zida i zaštićena je, kao i hala u kojoj stoji strelac, jednim lepo povijenim krovom od opeka. Obe hale povezane su visokim daščanim pregradama i prema spoljašnjosti zatvaraju prostor u kome se zbiva nešto tako neobično.

Majstor je izvodio gađanje u metu. Obe njegove strele pogodile su crn prostor. Tada nas je pozvao da ceremoniju izvodimo isto kao i pre, ne dopuštajući da nas meta imalo zbuni, čekajući u najvišoj napetosti dok hitac ne padne. Naše vitke bambusove strele letele su, doduše, u navedenom pravcu, ali većinom nisu pogađale čak ni peščani nanos, a kamoli metu, već bi se najčešće zabijale pred njom u zemlju.

„Vaše strele ne domašuju metu“, primetio je majstor, „zato što vi u duhovnom smislu ne dopirete dovoljno daleko. Morate se ponašati tako kao da je cilj beskrajno daleko. Za nas majstore gađanja iz luka poznata je i kroz svakodnevna iskustva potvrđena činjenica da dobar strelac sa srednje snažnim lukom odapinje dalje od ne-duhovnog strelca sa jakim lukom. Dakle, nije stvar do luka, nego do „prisebnosti“, do živosti i budnosti, kojima odapinjete. Da bi se najviša napetost ove duhovne budnosti sada oslobodila okova, morate ceremoniju obavljati drugačije nego do sada: na primer, tako kao što pravi igrač pleše. Ako to učinite, pokreti vaših udova potiču iz onog središta u kome se odvija pravilno disanje. Tada ispada kao da ste vi ceremoniju, umesto da je obavljate kao nešto napamet naučeno, stvorili iz trenutnog nadahnuća, tako da su ples i plesač jedno isto. Dakle time što ceremoniju predstavljate kao neki ritualan ples, vaša duhovna budnost dobija najveću snagu“. Ja ne znam koliko mi je već tada polazilo za rukom da „plešem“

ceremoniju i da je tako, polazeći od sredine, oživljavam. Doduše nisam više odapinjao prekratko, ali bio sam uskraćen za pogodak u metu. To me je pobudilo da upitam majstora zašto nam do sada on uopšte nije objasnio kako se cilja. Ipak tu mora, pretpostavljao sam, postojati neki odnos kao, recimo, između mete i vrha strele, i tako uvežbano nišanje, koje omogućuje pogodak.

„Naravno da postoji“, odgovorio je majstor, „i vi sami možete lako naći traženi stav. Ali, ako tada skoro svakim odapinjanjem pogodite metu samo ste vešt strelac koji voli da se pokazuje. Za častoljubivog profesionalca koji broji svoje pogotke, meta je samo bedno parče papira, koje će on pocepiti. Veliko učenje gađanja iz luka gleda na nju kao na đavolsku rabotu. Ono ne zna ništa o nekakvoj meti postavljenoj na određenom rastojanju od luka. Ono poznaje samo cilj koji se ni u kom slučaju ne može tehnički postići, a taj cilj, ako ga uopšte naziva, zove: Buda.“ Nakon ovih reči, koje je izgovorio kao da se same po sebi podrazumevaju, majstor nas je pozvao da tačno posmatramo njegove oči dok gađa. One su bile, kao i tokom ceremonije, skoro zatvorene, pa nismo imali utisak da on uopšte gleda.

Poslušno smo vežbali i pokušavali da gađamo bez ciljanja. Na početku me nije bilo briga gde lete moje strele. Čak i povremeni pogoci me nisu uzbuđivali, jer sam znao da su bili slučajni. Ali na duže staze nisam bio dorastao takvom gađanju ni u šta. Uvek

sam nanovo padao u iskušenje da počnem da razmišljam o tome. Majstor se ponašao kao da ne primećuje moju smetenost, sve dok mu jednog dana nisam priznao da ne mogu da se orijentišem.

„Brinete se bez potrebe“, tešio me, „izbacite to pogađanje iz glave! Možete biti strelac čak i ako ne pogađate svaki put. Pogoci tamo na meti su samo spoljašnja proba i dokaz o visokom stupnju vaše nenamernosti, bezličnosti, udubljenosti, ili kako bi se takvo stanje već moglo nazvati. Postoje stupnjevi majstorstva i tek kada se postigne poslednji stupanj, pogađanje postaje nepogrešivo.“

„Upravo to mi ne ulazi u glavu“, odgovorio sam. „Ja verujem da razumem šta podrazumevate pod tim unutrašnjim ciljem koga treba pogoditi. Ali kako to da spoljašnji cilj, papirna meta, može biti pogođen, a da strelac nije ni gađao, i da se tim pogotkom spolja potvrđuje ono što se odigrava iznutra - e, ta podudarnost meni je nepojmljiva.“

„Na pogrešnom ste putu“, odgovorio mi je majstor nakon izvesnog razmišljanja, „ako smatrate da jedno, makar i ovako polovično razumevanje može da vam pomogne da osvetlite te tamne odnose i veze. Ovde je reč o zbivanjima van domašaja razuma. Ne zaboravite da već u prirodi postoje slaganja, koja su neshvatljiva, a ipak tako stvarna da smo se na njih navikli kao da ne mogu biti drugačija. Navešću vam jedan primer koji me je već često zaokupljao: pauk plešući plete svoju mrežu ne znajući da ima muva koje će se u

nju uhvatiti. Muva bezbrižno plešući u sunčevom zraku, hvata se u mrežu ne znajući šta joj predstoji. Ali kroz jedno i drugo pleše *ono*, i to unutrašnje i spoljašnje su jedno u tome plesu. Tako strelac pogađa metu, a da nije ciljao - više vam ne mogu reći“.

Ma koliko da me je to poređenje pokrenulo na razmišljanje, a da ga naravno nisam mogao do kraja domisliti - nešto se u meni protivilo tome da se osećam okriľaćen i da mogu dalje bezbrižno vežbati. Jedna ograda, koja je tokom sedmica dobijala sve određene oblike, javila se za reč. Upitao sam zato: „Čini se da vi, nakon višedecenijskog vežbanja, prilikom zatezanja luka nehotično i upravo mesečarskom sigurnošću tako nišinite da, bez svesnog nišanja pogađate metu, to jest da je naprosto morate pogoditi“?

Majstor, odavno svikao na moja dosadna zapitkivanja, odmahnuo je glavom. „Ne želim uopšte osporavati“, rekao je posle jednog trenutka kontemplativnog ćutanja, „da bi se u tome što vi kažete moglo nešto nalaziti. Ja se ipak postavljam nasuprot cilju, tako da ga moram opaziti, čak i ako se okrenem prema njemu nenamerno. Ali, sa druge strane, znam da to opažanje nije dovoljno, nije presudno, ne objašnjava, jer ja vidim cilj kao da ga ne vidim“.

„Tada biste morali i zavezanih očiju pogađati“, izletelo je iz mene.

Majstor me je osmotrio pogledom, koji je učinio da se uplašim da ga nisam povredio, rekavši: „Dođite večeras!“

Zauzeo sam nasuprot njemu mesto na jednom jastuku. On mi je pružio čaj, ali nije progovorio ni reč. Tako smo dosta dugo tu sedeli. Ništa se nije čulo osim ključanja vode nad užarenim ugljvljem. Majstor se konačno pridigao i dao znak da ga sledim. Hala za vežbanje bila je jarko osvetljena. Majstor mi je naložio da jednu sveću protiv komaraca, tanku i dugačku poput igle za pletenje, zabodem u pesak pred metom, ali da ipak ne zapalim svetlost u visini mete. Bilo je tako mračno da čak nisam mogao zapaziti njegove obrise, i da nije odavala majušna iskrica sveće protiv komaraca, možda bih naslutio, ali ne bih mogao tačno utvrditi mesto na kome se nalazila meta. Majstor je „plesao“ ceremoniju. Njegova prva strela bila je odapeta iz blistave svetlosti u mrklu noć. Po udaru sam shvatio da je pogodio metu. I druga strela je pogodila. Kada sam na podnožju mete upalio svetlost, otkrio sam na svoje zaprepašćenje da se prva strela nalazila usred crnog polja, dok je druga raznela zarez prve strele, i držalje jednim delom raseka, pre nego što se pored nje duboko zabola u crno polje. Nisam se usudio da strele pojedinačno vadim, nego sam ih vratio zajedno sa metom. Majstor ih je posmatrao ispitivačkim pogledom. „Prvi hitac“ rekao je tada, „nije bio nikakva majstorija, pomislićete, pa ja sam se ipak sa svojom metom kroz decenije toliko srodio da čak u najvećoj pomrčini moram znati gde se nalazi meta. To može biti i ja ne želim ni da pokušam da se izgovaram. Ali druga strela,

koja je pogodila prvu - šta mislite o tome? Ja u svakom slučaju znam da to nisam bio „ja“ kome se taj hitac sme pripisati. *Ono* je odapelo i pogodilo. Poklonimo se pred ciljem kao pred Budom!“

Sa obe svoje strele majstor je očigledno pogodio i mene. Kao da sam se preko noći preobrazio, više nisam dolazio u iskušenje da se brinem za svoje strele i za to šta se sa njima zbivalo. Pored toga, majstor me je učvrstio u tom držanju i na taj način što nikad nije gledao u metu, nego je držao u vidu samo strelca kao da od njega najpouzdanije može saznati kako je hitac ispaao. Na raspitivanje on je to otvoreno priznao, i ja sam stalno iznova mogao konstatovati da pouzdanost njegovog suda o hicima ništa nije zastajala za sigurnošću pogađanja njegovih strela. Tako je, i sam najdublje koncentrisan, on preneo duh svoje veštine na svoje učenike, i ja se ne plašim da potvrdim iz najvlastitijeg iskustva, u koje sam dosta dugo sumnjao, kako reči o neposrednom saopštavanju nisu prazna fraza, već opipljiva stvarnost. Majstor je u to vreme pružio još jednu drugu vrstu pomoći, koju je isto tako označio kao neposredno prenošenje duha. Ako bih nastavio da gađam loše, majstor bi nekoliko puta odapeo iz mog luka. Pобоljšanje je bilo upadljivo; izgledalo je kao da se luk može drugačije nego ranije zatezati, nekako podatnije, razumnije. Nisam samo ja tako prolazio. Čak njegovi najstariji i najiskusniji učenici, ljudi najrazličitijih poziva, smatrali su to gotovom stvari i čudili su se što se ja toliko pitam,

kao neko ko bi zacelo želeo da napusti čitavu stvar. Tako se ni majstori mačevanja nikakvim prigovorom ne mogu pokolebati u svom ubeđenju da svaki beskrajno brižljivo i u naporim radom napravljeni mač uzima duh kovača mača, koji se zato i baca na posao u ritualnom ruhu. Njihova iskustva suviše su jasna, i oni sami previše su iskusni, da ne bi mogli prečuti kako im se neki mač obraća.

Jednog dana u trenutku kada je moj hitac bio odapet uzviknuo je majstor: „*Ono* je tu! Poklonite se!“ Kada sam docnije pogledao na metu - to nažalost nisam mogao propustiti - primetio sam da ju je strela samo po ivici okrnula. „To je bio pravi hitac“, odlučio je majstor, „i tako se to mora započeti. Ali za danas dosta toga, jer ćete inače prilikom sledećeg hica ponovo stvoriti nameru i pokvariti dobar početak.“ Tokom vremena polazili su mi katkad za rukom jedan za drugim više hitaca koji su pogađali metu, pored naravno još mnogih neuspelih. Ali, kada bih i u najmanjoj meri napravio takav izraz lica da tu nešto uobražavam, majstor bi me neobično oštro dočekao. „Ta šta vam pada na pamet!“ povikao bi tada. „Ne treba da se ljutite zbog loših hitaca, to već odavno znate. Tome dodajte da ne treba da se radujete uspelim hicima. Morate se osloboditi od onoga prelaska sa zadovoljstva na nezadovoljstvo i obratno. Morate se naučiti da u atmosferi opuštene ravnodušnosti stojite iznad toga, da se dakle radujete tako kao da je neko drugi,

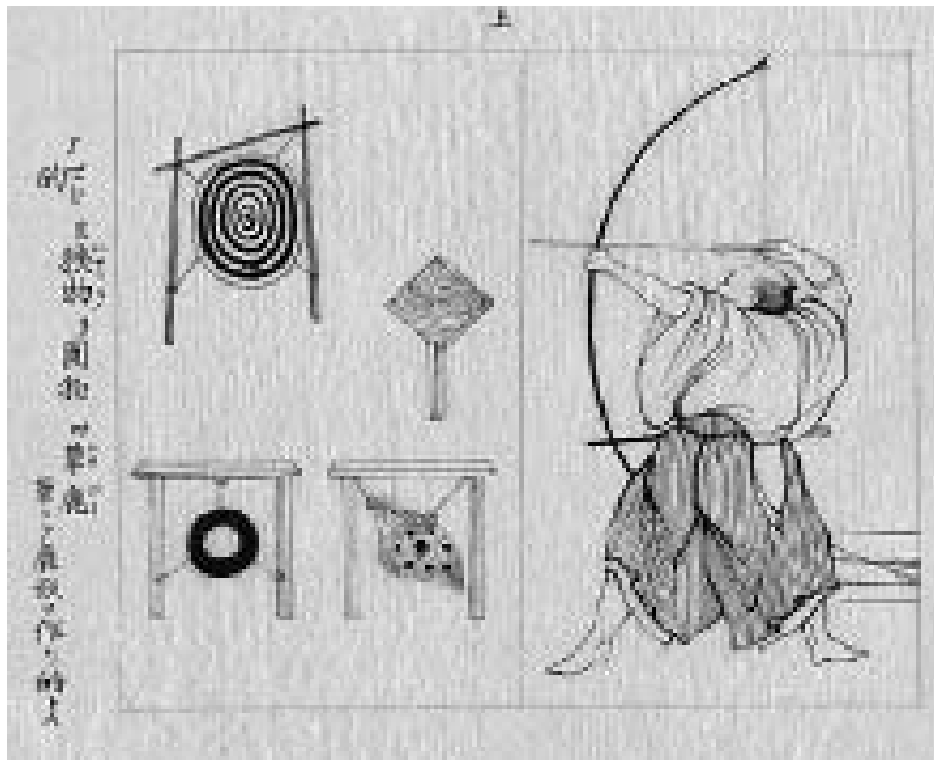
a ne vi dobro gađao. I u ovome se morate neumorno vežbati - vi uopšte ne možete odmeriti koliko je to važno“.

Ovih nedelja i meseci prošao sam najtežu školu moga života, pa i ako mi nije uvek lako padalo da se uklopim, ipak sam počeo postepeno da uviđam koliko mnogo imam njoj da zahvalim. Ona je uništila i poslednje trzaje težnje da se bavim samim sobom i kolebanjima svog raspoloženja. „Shvatate li sada“, upitao me je majstor jednog dana posle posebno dobrog hica, šta to znači: „*Ono* gađa, *ono* pogađa?“

„Bojim se“, odgovorio sam, „da uopšte više ništa ne razumem, čak i ono najjednostavnije postaje zbrkano. Da li sam to ja koji zateže luk ili je to luk koji me dovodi u stanje najviše napetosti? Da li sam to ja koji pogađam cilj, ili cilj pogađa mene? Da li je to što nazivate *ono* duhovno u očima tela ili telesno u očima duha - da li je to i jedno i drugo ili nijedno od svega toga? Sve to: luk, strela, cilj i ja toliko se prepliću jedno sa drugim da ih više ne mogu odvojiti. I čak je nestalo potrebe za odvajanjem. Jer čim uzmem luk u ruke i gađam sve postaje tako jasno i jednoznačno i tako smešno jednostavno...“

Upravo sada“, prekinuo me je tu majstor, „tetiva luka je prošla kroz vas.“

* * *

Kjudo, doslovno značenje “put luka” je japanska veština gađanja iz luka. To je savremena japanska borilačka veština (*gendai budo*).

ma tome već pet godina od kako nam je majstor predložio da polazemo jedan ispit. „Pri tom“ tako je objasnio, „nije reč samo o tome da predstavite vašu veštinu, nego da se još više ocrta duhovno stanje strelca, do njegovog najneprimetnijeg ponašanja. Ja u svakom slučaju očekujem od vas pre svega da se ne date omesti prisustvom gledalaca, nego da potpuno bezbrižno izvedete ceremoniju, kao da smo, kao do sada, sasvim sami.“

Zbog predstojećeg ispita ni sledećih nedelja nije se ništa radilo, iako se on ni jednom rečju nije spominjao. Često bi se nastava prekidala već posle nekoliko hitaca. Umesto toga dobili bismo zadatak da kod kuće izvodimo ceremoniju sa njenim grupama koraka i položaja, ali pre svega sa pravilnim disanjem, i da se pritom veoma udubljujemo.

Vežbali smo na navedeni način i otkrili, tek što smo se navikli na ples ceremonije bez luka i strele, da smo se već nakon nekoliko koraka osećali neobično usredsređeni, utoliko pre što odlučnije smo mislili na to da lako izvođenim telesnim opuštanjem olakšavamo čin koncentracije. Kada bismo tada u nastavi ponovo uzimali luk i strelu u ruke, ta domaća vežbanja naknadno su delovala toliko snažno da bismo i tu bez muke skliznuli u stanje „prisebnosti“. Osećali smo se tako sigurno zbrinuti, da smo dan ispita i prisustva gledalaca očekivali ravnodušno. Položili smo ispit tako da majstor nije morao da zbunjenim smeškom moli gledaoce za obzir, te su nam tako uručene diplome, koje behu ispisane na licu mesta, sa podatkom o stupnju majstorstva na kojem se svako od nas nalazio. Majstor je ispit zaključio time što je u izvanredno sjajnoj nošnji odapeo dva majstorska hica. Posle nekoliko dana mojoj ženi je pored toga, na jednom javnom ispitu, priznata majstorska titula u umetnosti ikebane.

Od tada je obuka dobila novi vid. Zadovoljavajući se sa svega nekoliko hitaca za vežbu, majstor je prešao na to da „Veliko učenje“, gađanje iz luka, objašnjava povezano i da svoja objašnjenja ujedno prilagođava postignutom stupnju svakog učenika. Mada se kretao u najtajanstvenijim slikama i nejasnim poređenjima, dovoljno su bili čak škrti nagoveštaji da shvatimo u čemu je reč. Najopširnije se zadržavao kod suštine „neumetničke umetnosti“, kojoj gađanje

iz luka mora da vodi ukoliko se želi usavršiti. „Onaj ko može“, rekao je, „da gađa rogom zeca i dlakom kornjače, i može dakle da pogodi središte bez luka (roga) i strele (dlake), tek taj je majstor u najvišem smislu reči, majstor neumetničke umetnosti, u stvari on je sam neumetnička umetnost i tako majstor i nemajstor u jednom. Ovim obrtom gađanje iz luka, kao nepokretno kretanje, kao ples bez plesa - prelazi u zen.“ Kada sam majstora jednom upitao kako ćemo mi dočnije, nakon što se vratimo u zavičaj, moći bez njega da napredujemo, odgovorio je: „Na vaše pitanje već je odgovoreno time što sam vas podstakao da se podvrgnete ispitu. Vi ste došli do jednog stupnja, na kojem učitelj i učenik nisu više dvojica, nego jedan. Vi se, dakle, uvek možete odvojiti od mene. Čak i ako bi nas tada razdvajala beskrajna mora, biću uvek prisutan kada vežbate, kao što ste to naučili. Ne treba da vas molim za to da se ni pod kakvim okolnostima ne odreknete pravilnog vežbanja, da ne propustite ni jedan dan, u kome ćete, čak bez luka i strele, obavljati ceremoniju ili barem pravilno disati. Nije potrebno da Vas molim za to, jer znam da vi duhovno gađanje iz luka više nećete moći ostaviti. Nikada mi ne pišite o tome, ali mi s vremena na vreme šaljite snimke, po kojima ću moći da vidim kako zatežete luk. Tada ću znati sve što moram da znam.

Samo na jednu stvar moram vas pripremiti. Vi ste se oboje tokom ovih godina promenili. Veština gađanja iz luka to donosi

sa sobom: borbu strelca sa samim sobom koja dopire do najvećih dubina. Verovatno ste do sada jedva to primećavali, ali ćete, kada u zavičaju ponovo sretnete vaše prijatelje i poznanike, to neizbežno osetiti; više ništa nije kao pre. Mnogo šta vi vidite drugačije i merite drugim merilima. I ja sam kroz to prolazio, i to čeka svakoga koga je dotakao duh ove umetnosti.“ Na rastanku, koji nije bio nikakav rastanak, majstor mi je predao svoj najbolji luk. „Ako gađate ovim lukom osetićete da je majstorstvo majstora prisutno. Nemojte ga davati ni jednom radoznalcu u ruke! I ako mu odolite ne čuvajte ga kao uspomenu! Uništite ga, da ne preostane ništa osim gomilice pepela!“

Bojim se da se sada kod nekog javlja sumnja kako je gađanje iz luka, otkako više ne igra nikakvu ulogu u borbi muškaraca, preraslo u neku preteranu duhovnost i time se nezdravo sublimiralo. Pa ipak ne mogu zameriti nikome ko tako oseća.

Utoliko pre valja još jednom naglasiti da zen nije tek nedavno počeo temeljno uticati na japanske umetnosti, a time i na umetnost gađanja iz luka, nego da taj proces traje vekovima. Zapravo neki majstor gađanja lukom iz davno prohujalih vremena, koji zna koliko je često imao da izdržava probu, o suštini svoje umetnosti ne bi mogao reći ništa drugo što ne bi rekao i današnji majstor u kome živi „Veliko učenje“. Tokom vekova duh ove umetnosti ostao je isti, toliko malo se promenio i sam zen.

Da bih, međutim, predupredio svaku moguću sumnju, a iz vlastitog iskustva znam da je njeno pojavljivanje ipak razumljivo, želim da se osvrnem na još jednu japansku veštinu, čiji značaj za borbu se čak ni pod današnjim okolnostima ne može osporavati: na veštinu mačevanja. Nije mi to blisko samo iz razloga što je majstor Ava umeo da kaže da i mač „duhovno“ vodi, i što je povremeno ukazivao na začuđujuću podudarnost iskustava između majstora luka i mača, nego još više iz razloga što postoji književni dokument najvišeg ranga iz vremena u kome se viteštvo nalazilo u punom procvatu, po kome su majstori mača morali, dakle, biti u stanju da svoje majstorstvo najkategoričnije potvrđuju u borbi na život i smrt. To je „*Nepokretna mudrost*“, Takuanov traktat, spis jednog velikog majstora zena, u kome se opširno govori o povezanosti zena sa veštinom mačevanja i tako ujedno o praksi borbe mačem. Ne znam da li je to jedini dokument koji tako obuhvatno i izvorno izlaže „Veliko učenje“, majstorstvo mačevanja; još manje znam da li u vezi veštine gađanja iz luka postoje slična svedočanstva. Ali jedno je sigurno: velika je sreća što je Takuanov spis sačuvan, i velika je zasluga Suzukija što je ovaj spis preveo bez suštinskog skraćivanja i tako učinio pristupačnim najširim krugovima. Pokušaću da istaknem vlastitim redom, što je moguće jasnije i jezgrovitije, ono što se već pre više vekova podrazumevalo pod majstorstvom ma-

čevanja i što se, prema zajednički prihvaćenom shvatanju tadašnjih velikih majstora ima razumeti.

Na osnovu poučnih iskustava koja su stekli sami ili preko svojih učenika među majstorima mačevanja smatra se proverenom činjenicom da početnik, ma koliko bio snažan i oran za borbu, ma koliko po prirodi bio hrabar i neustrašiv, na početku obuke osim svoje prostodušnosti gubi i svoje samopouzdanje. On sada upoznaje sve tehničke mogućnosti ugrožavanja života drugog u borbi mačevima, i mada je uskoro u stanju da krajnje pojačava svoju pažnju, da protivnika oštro posmatra, da njegove udarce odbija po svim pravilima veštine i da čini uspele prepade, on je ipak u tome gori nego ranije, kada je još nasumce mlatio mačem oko sebe, na šta su ga pobuđivali trenutak i borbena strast prilikom igre u vežbi, upola u šali i upola ozbiljno. On sada mora sebi priznati i pomiriti se s tim da će podleći svakom jačem, okretnijem i izvežbanijem, da će biti nemilosrdno izložen njegovim sigurnim udarcima. On pred sobom ne vidi nikakav drugi put osim puta neumornog vežbanja, a i njegov učitelj privremeno ne zna ni za kakav drugi savet. Tako učenik sve polaže na to da prevaziđe druge, pa čak i samoga sebe. On stiže jednu vanredno ubedljivu tehniku, koja mu vraća deo izgubljenog samopouzdanja, i oseća kako se sve više i više približava cilju kome teži. Učitelj, međutim, misli o tome drugačije - s pravom, uverava Takuan: jer sva

umešnost vodi učenika samo tome da se njegovo srce otrgne kroz mač.“

Pri tome se početna nastava uopšte ne može davati drugačije; ona je početniku potpuno primerena. Ona, kao što učitelj veoma dobro zna, ipak ne vodi cilju. Neizbežna je činjenica da učenik, uprkos svojoj revnosti i možda urođenoj sposobnosti za mač, ne postaje majstor mačevanja. Ali zbog čega se dešava da on, koji je već odavno naučio da se promišljeno odupire borbenoj strasti i da čuva hladnokrvnost; da on, koji svoju telesnu snagu obazrivo deli, koji se oseća očeličenim za dvoboj dugoga daha i u širem krugu teško da još nalazi ravnopravne protivnike, ipak mereno poslednjim merilima, omašuje i stagnira?

To se prema Takuanu dešava zato što učenik nije u stanju da izbegne pažljivo posmatranje protivnika i način na koji on pokreće mač; zato što razmišlja kako će mu najdelotvornije doskočiti, vrebajući trenutak u kome će protivnik pokazati slabu stranu. To se dešava zato što on, ukratko rečeno, čitavu svoju veštinu i znanje podvrgava savetu. Tako postupajući on, prema Takuanu, gubi „prisutnost srca“: i zato presudnim udarcem dolazi uvek prekasno i ne može „okrenuti protivnikov mač protiv njega samog“. Što više ide za tim da kretanje mača učini zavisnim od svog promišljanja, od svesnog korišćenja svoje umešnosti, od borbenog iskustva i taktike, utoliko više on koči slobodnu pokretljivost u „delovanju srca“. Kako

se tome može doskočiti? Kako veština postaje „duhovna“, kako iz suverenog vladanja tehnikom dolazi do majstorskog kretanja mačem? Samo tako, glasi odgovor, što se učenik lišava namera i onoga Ja. On mora biti doveden do toga da se ne odvoji samo od protivnika, nego i od samoga sebe. On mora proći kroz stupanj u kome se još uvek nalazi, konačno ga ostaviti za sobom - čak i po cenu da doživi potpuni neuspeh. Ne zvuči li to isto tako besmisleno, kao kad se kod gađanja iz luka zahteva da se pogodi ne nišaneći, da se, dakle, potpuno ispusti iz vida cilj i namera da se pogodi? Imajmo u vidu, međutim, da se majstorstvo mačevanja, čiju suštinu Takuan opisuje, upravo hiljadu puta potvrdilo u borbi.

Učitelj ne zahteva od učenika da pronađe i opravda sam put - nego upravo *ono*. On će se najpre postarati da postavi učenika tako da instinktivno izbegava udarce, čak i onda kada se protiv njega nanose nehotično. D.T. Suzuki je u jednoj ljupkoj anegdoti prikazao nadasve originalnu metodu jednog učitelja u podvrgavanju ovom ne baš lakom zadatku. Učenik, dakle, mora u neku ruku steći izvesno novo čulo ili, tačnije rečeno, neku novu budnost svih svojih čula, koja ga osposobljava za izbegavanje pretećih udaraca, kao da ih je predosetio. Ako ovlada tom veštinom uklanjanja, tada mu više neće biti potrebno da nepodeljenom pažnjom drži u vidu pokrete svog protivnika ili čak više protivnika istovremeno. Naprotiv, u trenutku kada vidi i predoseti šta mu se sprema, on se već

instinktivno uklanja učinku toga zbivanja, a da se između opažanja i uklanjanja ne može provući 'ni vlas'. Reč je, dakle, o tome: o tom neposrednom munjevitom reagovanju, koje više nema veze sa svesnim posmatranjem. I tako se učenik, bar u ovom pogledu, učinio nezavisnim od svake svesne namere. A time je već mnogo postignuto.

Međutim, daleko je teži, i za ishod upravo presudan, dalji zadatak osujećivanja učenika da razmišlja i gleda kako će najbolje doskočiti protivniku. On čak ne treba stalno da misli na to kako uopšte ima posla sa nekim protivnikom, da se radi o životu i smrti.

Učenik najpre ova uputstva razume tako - i to uopšte ne može biti drugačije - kao da će biti dovoljno da se odrekne posmatranja protivnika i promišljanja u vezi sa njegovim držanjem. On vrlo ozbiljno prima zanemarivanje koje se zahteva i kontroliše se na svakom koraku. Ali pri tom mu izmiče činjenica da bi, ukoliko bi svratio pažnju na samoga sebe, sebe mogao videti samo kao učesnika u borbi, koji treba da se čuva toga da posmatra protivnika. Ma koliko se trudio, on ga ipak još potajno ima u vidu. On se samo prividno od njega odvojio i utoliko je čvršće sa njim povezan.

Potrebno je mnogo fine umešnosti vođenja duše da se učenik ubedi u to kako tim prenošenjem pažnje u osnovi ništa nije dobio. On mora naučiti da se, kao i u slučaju svog protivnika, isto tako odlučno ne obazire ni na samoga sebe i tako u jednom radikalnom

smislu postane nenameran. Za to je potrebno mnogo strpljivog, mnogo uzaludnog vežbanja, isto kao i kod gađanja iz luka. Ali ako sve ove vežbe jednom dovedu do cilja, onda je u postignutoj nenamernosti nestao poslednji trag namere - nastojanja.

U stanju ove odvojenosti i nenamernosti spontano se uspostavlja jedno držanje, iznenađujuće slično držanju na prethodnom stupnju postignute spretnosti instinktivnog uklanjanja. Kao što se tamo između opažanja nekog namernog udarca i uklanjanja ne može provući 'ni vlas', tako ni ovde između uklanjanja i nastupanja ne postoji nikakva razlika. U trenutku uklanjanja, borac već zamahuje mačem i, još pre nego što bi čovek to očekivao, njegov smrtonosni udarac već je sigurno i neodoljivo pao. To je kao da mač samoga sebe pokreće, i kao što se kod odapinjanja iz luka mora reći da *ono* nišani i pogađa, tako je i ovde na mesto ja stupilo *ono*, služeći se sposobnostima i spretnostima koje je ja svesnim naporima usvojilo. Takođe, ovde je *ono* samo naziv za nešto što se ne može ni razumeti ni velikim naporom postići, i što sada postaje očigledno samo onome koji je to iskusio.

Prema Takuanu, savršenstvo veštine mačevanja sastoji se u tome da srce više ne uznemiruje pomisao na ja i na ti, na protivnika i na njegov mač, na vlastiti mač i kako ga treba kretati, šta više na život i na smrt. „Sve je dakle praznina: ti sam, zamahnuti mač i ruke koje pokreću mač. Pa čak ni pomisao na prazninu više nije

tu.“ „Iz takve apsolutne praznine“, konstatuje Takuan, „na čudesan način proističe delanje.“

Ono što važi za gađanje iz luka i za kretanje mača, odnosi se i na svaku drugu veštinu. Tako se, da dotaknemo još jedan primer, majstorstvo slikanja tušem ispoljava upravo tako što ruka koja bezuslovno vlada tehnikom u samom trenutku kada se duh počinje oblikovati, izvodi i čini vidljivim ono što duhu lebdi pred očima, a da se između toga ne nalazi ni jedna vlas. Slikanje postaje nalik na automatsko pisanje. A to uputstvo slikaru može upravo glasiti i ovako: posmatraj deset godina bambus, postani sam bambus, zaboravi tada sve i slikaj. Majstor u mačevanju je opet prostodušan kao i početnik. Bezbrižnost, koju je na početku obuke izgubio, na kraju je ponovo stekao u vidu nerazorivog karaktera. Ali, za razliku od početnika on je uzdržljiv, ležeran i skroman, lišen svake težnje da se pravi važan. Između oba stadijuma početništva i majstorstva nalaze se upravo duge godine neumornog vežbanja krcate mnogim događajima. Pod uticajem zena veština je produhovljena, ali sam učenik koji se vežbao, preobrazio se postajući u unutrašnjim savladavanjima samoga sebe od stupnja do stupnja sve slobodniji. Mač, koji je postao njegova „duša“, ne nalazi mu se više labavo u koricama. On ga izvlači samo tada kada je to neizbežno. Pritom se može dogoditi da izbegne borbu protiv nekog prostaka, koji se hvali svojim paketima mišića, sa smeškom primajući na sebe

prebacivanje da je kukavica; no, da sa druge strane visoko ceneći svoga protivnika izdrži borbu, koja će ovome doneti samo časnu smrt. Ovde izlaze na videlo moralna shvatanja, koja su odredila etika samuraja, neuporediv „viteški put“, nazvan *bušido*. Jer, za majstora mačevanja više od svega drugog, više od slave, pobede, pa čak i života jeste „mač istine“, koji je i sam iskusio i koji mu sledi.

Isto kao i početnik majstor mačevanja takođe je neustrašiv, ali za razliku od početnika postaje iz dana u dan nepristupačniji za ono zastrašujuće. U godinama neprekidnog meditiranja iskusio je da su život i smrt u osnovi jedno te isto i da pripadaju istoj sudbinskoj ravni. Tako on više ne zna šta je strepnja za život, a šta strah od smrti. On živi - a to je za zen nadasve karakteristično - rado u svetu, ali uvek spreman na to da iz njega ode, a da ga pomisao na smrt ne zbunjuje. Nije slučajno što je moralno shvatanje samuraja kao najčišći simbol izabralo nežan trešnjin cvet. Kao što se listić trešnjinog cveta pod zrakom jutarnjeg sunca odvajava i vedro blistajući blago pada na zemlju, tako i neustrašivi borac mora biti kadar da se odvoji od života, bez reči i duhovno nepokretan.

Prevazići strah od smrti ne znači razmišljati u časovima mira kako se pred smrću ne sme drhtati, uzdajući se u to da će se izdržati proba. Naprotiv, onaj ko vlada životom i smrću, slobodan je od svakoga straha toliko da čak više ne može naknadno doživeti

kako se oseća strah. Onaj ko iz iskustva ne zna za moć ozbiljne i trajne meditacije, ne može oceniti za kakva je ona prevladavanja sposobna. Savršeni majstor, ipak, korak po korak odaje svoju neustrašivost, ne kroz reči, ali svakako svojim ponašanjem: primećujemo je po njemu i duboko smo njome dirnuti. Zato je nepokolebljiva neustrašivost kao takva već majstorstvo koje, kao što drugačije ne može ni biti, samo malobrojnim stvarno polazi za rukom. Da i to ilustrujemo jednim svedočanstvom, navešću doslovno jedno mesto iz dela *Hagakure*, koje je nastalo sredinom sedamnaestog veka. Jagju Tadžimi No Kami bio je veliki učitelj mačevanja i upućivao je tadašnjeg Šoguna Tokugavu Đumitsu u ovu veštinu. Jedan od Šogunovih telohranitelja došao je jednog dana Tadžima No Kamiju i zamolio ga za obuku u mačevanju. Majstor je rekao: „Koliko vidim, izgleda da ste sami majstor u mačevanju. Molim vas, saopštite mi kojoj školi pripadate, pre nego što stupimo u odnos učitelja i učenika.“

Telohranitelj je rekao: „Na moju sramotu moram priznati da tu veštinu nikada nisam naučio.“

„Da li vi to imate nameru da mi se rugate? Ja sam učitelj samog dostojnog Šoguna i znam, moje oči me ne mogu prevariti.“

„Žao mi je ako se suviše približavam vašoj časti, ali ja doista nemam nikakva znanja.“ To odlučno poricanje učini da se majstor mačevanja zamisli, te on konačno reče: „Ako tako kažete, biće

da ste u pravu. Ali sasvim sigurno ste u nekoj struci majstor, iako ne vidim tačno u čemu.“ „Da, ako na tome nastojite, želim vam saopštiti sledeće. Postoji jedna stvar, u kojoj se mogu smatrati savršenim majstorom. Dok sam još bio dečak, došao sam na pomisao da se kao samuraj ni u kakvim prilikama ne smem plašiti smrti i od tada sam se - ima već nekoliko godina - stalno nosio sa pitanjem o smrti i konačno me je to pitanje prestalo brinuti. Da li je to možda ono na šta ste smerali?“

„Baš to“, povikao je Tadžima-No-Kami, „to je ono na šta mislim. Drago mi je što me moj sud nije izneverio. Jer, poslednja tajna veštine mačevanja je upravo ta da se čovek oslobodi straha od smrti. U tom smislu podučavao sam stotine mojih učenika, no do sada nijedan od njih nije postigao najviši stupanj veštine mačevanja. Vama samom nije više potrebna nikakva tehnička vežba, vi ste već majstor.“

Sala za vežbanje u kojoj se uči veština mačevanja odvajkada nosi ime:

Mesto prosvetljenja

* * *

Svaki majstor neke veštine nadahnute zenom jeste kao munja iz oblaka sveobuhvatne istine. Ona je prisutna u slobodnoj pokretljivosti njegovog duha, i on je sreće u „*onome*“ kao svoju izvornu i bezimenu suštinu. Tu suštinu on uvek iznova sreće kao krajnju mogućnost onoga šta on može biti, a istina za njega i kroz njega za druge - dobija hiljadu oblika i likova. No uprkos nečuvanoj stezi, kojoj se on poslušno i skrušeno podvrgavao, on još nikako nije došao do toga da tako neumitno bude prožet i užaren zenom, da ga on nosi u svakom proizvoljnom ispoljavanju svog života, da njegov život zna samo za dobre časove: jer, najviša sloboda mu još uvek nije postala najdublja nužnost.

Ako ga to neodoljivo goni tome kraju, on mora ponovo krenuti na put - na put neumetničke umetnosti. On se mora odvažiti na praskok kako bi iz istine živeo kao neko ko se sa njom potpuno

poistovetio. On mora ponovo postati učenik, početnik, savladati, prolazeći kroz nove preobražaje, poslednji, najstrmiji deo puta, kojim je krenuo. Ako ostvari taj smeli poduhvat, onda se njegova sudbina završava time što susreće čistu istinu, istinu iznad svih istina, bezoblično poreklo svega postojećeg; ono Ništa, koje je ipak sve, koje on guta i koje se iz njega rađa.

* * *

SLOVO O AUTORIMA

DR EUGEN HERIGEL, rođen 1884 u Nemačkoj kod Kela. Nakon završenih studija filozofije 1923. postaje profesor u Hajdelbergu. Od 1924. do 1929. predaje na Carskom univerzitetu u Japanu, a od 1929. do 1948. predaje filozofiju u Erlangenu. Umro je 1955. u Partenkirhenu.

DAJSEC TEJTARO SUZUKI rođen je 1869., a umro 1966. Bio je profesor budističke filozofije na univerzitetu u Kjotu, a među prvima je, kao japanski zen-majstor upoznat sa zapadnjačkim načinom razmišljanja, doneo učenje zena na Zapad. Bio je predavač na Kolumbijskom univerzitetu u Nju Jorku. Još uvek slovi za jednog od najvećih autoriteta svih vremena u oblasti zen-budizma. Objavio je mnogobrojne knjige o zenu.

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

244 . 82 : 796. 853. 45

ХЕРИГЕЛ, Еуген, 1884-1955

Zen i veština gađanja iz luka / Eugen
Herigel ; [prevod Milan Tabaković]. - 2. izd.

- Beograd : Babun, 2009 (Beograd:

Lukaštampa). - 94 str. ; 15 x 15 cm

Prevod dela : Zen in der Kunst des

Bogenschiessens - Tiraž 300. Str. 5-9:

Uvod / D.T. Suzuki. - Slovo o autorima: str.

[95]

ISBN 978-86-83737-05-5

а) Зен будизам б) Кјудо

COBISS. SR-ID 168590348